MARS *et* HISTORIA

24e Jaargang nummer 2 - maart/april 1990

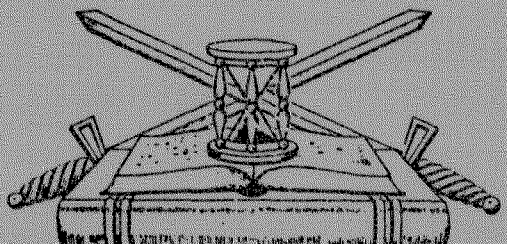

ORGAAN
van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie. Opgericht 20 augustus 1966. Verschijnt 6 x per jaar.

Beschermheer: Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR:
Voorzitter: H. Muller, **Vice-Voorzitter:** F.J. van Lier, **1e Secretaris:** Mevr. P.H.Th. Dumon, **Penningmeester:** drs. J.A. Bom, **2e Secretaris:** E.W. van Popta, **Leden:** Jhr.Mr. D.J.H.N. den Beer Poortugael, J. van den Berg, B.C. Cats, H.F. Fabri, C.N. Nicolas.

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR:
Voorzitter: Willem III-laan 14, 4835 LB Breda, tel.: 076-653239. **Vice-Voorzitter:** Herenstraat 9, 4116 BK Buren. **Secretaris:** Aart van der Leeuwlaan 56, 2624 LD Delft, tel.: 015-567564. **Penningmeester:** Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, tel.: 01751-18624. De contributie bedraagt per jaar min. *f* **35,00**, te storten op rek.nr. **65.82.12.125** van de Nederlandsche Middenstandsbank te Wassenaar, t.n.v. de Nederlandse Vereniging van Militaire Historie of op giro **29 40 790** van de N.V.M.H, te Wassenaar.
SAMENSTELLING REDAKTIECOMMISSIE:
J. van den Berg, H.F. Fabri, E.W. van Popta. Redaktie-adres: Mgr. Bekkerslaan 151, 2286 CE Rijswijk (Z.H.), tel.: 070-3937425.
Ledenadministratie: E.W. van Popta, Mgr. Bekkerslaan 151, 2286 CE Rijswijk(Z.H.), tel.: 070-3937425.

AFDELINGSCORRESPONDENTEN:

(1) 'KRIJGSGESCHIEDENIS, KORPSGESCHIEDENIS KL' vóór 1813 olv drs. J.P.C.M. van Hoof, Smaragdhorst 185, 2592 RJ 's-Gravenhage, 070-385582
ná 1813 olv E.H. Brongers, Rhodestraat 20, 6363 AZ Wijnandsrade (gem. Nuth) 045-242962

(2) 'TRADITIES EN CEREMONIEEL' olv P. van der Burg, Hoofdstraat 94, 3972 LC Driebergen 03438-17588

(3) 'UNIFORMKUNDE' olv F.A.Th. Smits jr., Wilgendreef 289, 2272 ET Voorburg 070-3873961
M. Talens, Salomonszegel 115, 7322 ET Apeldoorn 055-661706

(4) 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN' olv H.G. Meyer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray 04780-82992
B.W. Wagenaar, Händelstraat 18,1901 VA Castricum 02518-53084

(5) 'MILITAIRE EMBLEMEN' olv. B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum 02159-13563
C. van Ekeris, Anslostraat 183, 2533 KD 's-Gravenhage 070-3886566

(6) 'WAPENS EN MUNITIE' olv J. Lenselink, Oxfordlaan 49, 2314 EB Leiden 071-894012

(7) 'MILITAIRE MUZIEK' olv mr. R.A. Schimmel, De Mildestraat 57, 2596 SW 's-Gravenhage 070-3246568

(8) 'OVERZEESE VERSTERKINGSWERKEN MET NEDERLANDSE HISTORIE' olv A.F. Lancker, Weidemolen 56, 1703 TB Heerhugowaard 02207-43171

(9) 'MARITIEME GESCHIEDENIS' olv M.K. Zaagman. Ds. Van den Boschlaan 225, 2286 PH Rijswijk (Z.H.) 070-3946539

(10) 'NAPOLEONTICA' olv Joh. Schaede, Wouwermanstraat 31 111, 1071 LW Amsterdam 020-6624311

(11) 'TWEEDE WERELDOORLOG' olv J.H. Berlemon, J.F. Kennedylaan 70, 2324 EX Leiden 071-315737

(12) 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN' D.E.J. Stoot, De Wouden 87, 9405 HC Assen

(13) 'VAANDELS EN STANDAARDEN' olv Kl. Sierksma, 'Nij Midgaard', Woelwijk 1, 9255 KE Tytsjerk 05118-2524

(14) 'EERSTE WERELDOORLOG' olv dr. F. Snapper, Burg. Patijnlaan 136,2585 BM 's-Gravenhage

(15) 'KONINKLIJKE MARINE' olv B.E. Stuit, Middelzand 2711, 1788 CM Den Helder 02230-44649

(16) 'MILITAIRE GENEALOGIE' olv G. van Zuijdam, Dennenlaan 12, 7313 AM Apeldoorn 055-553839

(17) 'MILITAIRE FOLKLORE' olv F.W. van Steen, Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo 03417-51983

(18) 'MILITAIRE VOERTUIGEN EN TANKS' olv M.C. van der Hoog, Surinamestraat 40, 2585 GK 's-Gravenhage 070-3634391
J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede 023-291324
W. den Dunnen, Hendrik Hamelstraat 58, 2595 XN 's-Gravenhage

(19) 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT' olv J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda 01820-34283
Dr. P.C. Boer, Waterklaver 2, 2804 PN Gouda 01820-35332

(20) 'KNIL' olv C.A. Heshusius, Van Alkemadelaan 350, flat 316, 2597 AS 's-Gravenhage 070-3248495

(21) 'MILITAIRE BIBLIOGRAFIE TIJDSCHRIFTEN' olv Drs. M.J. Lohnstein, Vondellaan 15, 6881 MC Velp 085-618696

(22) 'MILITAIRE GEDENKTEKENS EN MONUMENTEN' olv drs. J.A. Bom, Storm van's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar 01751-18624
J. Albarda, Lindenheuvel 12A, 1217 JX Hilversum 035-46815

(23) 'KORPS MARINIERS' olv drs. J. Nuis, Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden 02159-46037

Reeds verschenen nummers kunt U, zolang de voorraad strekt, aanvragen bij de heer J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda.
Losse nummers, inclusief portokosten *f* 6,75, over te maken aan de penningmeester. Het vierde Lustrumnummer (nr. 5/86): *f* 12,50, inclusief portokosten.

MARS *et* HISTORIA

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremoniëel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

INHOUD

F.J. van Lier: Militariade
Drs. A.P. Witlox: Generaal B.J.C. Dibbets, Verguisd! Vergeten, Vergeven?
Drs. J. Hoffenaar: M.R.H. Calmeyer (1895-1990): een christen-militair en een christen-politicus met een diepgeworteld historisch besef.
H. Muller: Het turfschip van Breda
C.A. Heshusius: Uit het dagboek van luitenant Donck (XLI)
L. Schuitemaker: Foerier van rang naar functie
Bestuursmededelingen: Jaarprogramma, Open dagen Krijgsmacht, Voorjaarsexcursie 1990, 14de Opgave van aanvulling en wijziging op de ledenlijst van september 1987.
Programma Voorjaarsexcursie 19 mei 1990.

VOORJAARSEXCURSIE
19 mei 1990

Zie bladzij 67!

RICHTLIJNEN VOOR DE INZENDING VAN KOPIJ

1. Tekst

a. Onder de titel: naam auteur met eventuele titel.
b. Kopij typen op A-4 met anderhalve regelafstand.
c. Marge ca. 5 cm.
d. Pagina's bovenaan doorlopend nummeren.
e. Bij latere tussenvoegingen van pagina's nummer van voorgaande pagina gevolgd door letter (a, b, enz.).
f. Spelling: voorkeurspelling (Van Dale/ Woordenlijst Spellingscommissie).
g. Opnieuw typen van een pagina, in geval van veel doorhalingen/wijzigingen/correcties.

2. Illustraties

a. Foto's zwart/wit, glanzend; formaat 9 x 12 of 13 x 18 (ook kleurenfoto's, geen negatieven of dia's).
b. Op de achterzijde vermelden: Mars et Historia/naam auteur/nummer waarmee in de tekst naar de afbeelding wordt verwezen.

3. Inlevering kopij

Redaktieadres: Mgr. Bekkerslaan 151, 2286 CE RIJSWIJK (ZH), tel.: 070-937425.

Bij voorbaat dank voor Uw medewerking.

Op de voorkant:
DAF YBZ 3300 SKX takel- en bergingsvoertuig. De Koninklijke Landmacht heeft 255 van deze voertuigen besteld. Foto: SAE-Eindhoven via E. Niemeijer.

MILITARIADE

Een rubriek vol wetenswaardigheden, met U en voor U verzameld door F. J. van Lier, Herenstraat 9, 4116 BK Buren (Gld.).

1. Na een periode van min of meer gedwongen rust hoop ik in het vervolg weer geregeld Uw welwillende aandacht te mogen vragen voor deze simpele regels. Schroomt U niet om mij te voorzien van nieuwtjes, die voor onze leden van belang kunnen zijn! Ik zal dan proberen ze in deze rubriek te verwerken.
2. De heer W.A. Brug stuurde mij een knipseltje uit de Haagse Courant van 2 december 1989, waarvan het opschrift luidde: 'Legerkist van Boreel brengt een ton op'. Uit dit artikeltje blijkt, dat de officierskist van generaal Boreel, gevuld met 157 stuks 18e eeuws zilveren bestek op een veiling bij Christie's te Amsterdam maar liefst *f* 103.500,- heeft opgebracht. De richtprijs was *f* 15.000,- tot *f* 20.000,- hetgeen dus wat aan de lage kant bleek te zijn! Ben toch benieuwd of het Cavaleriemuseum deze waardevolle kist heeft weten te veroveren.
3. Het bestuur van de Stichting Artillerieverzameling Oldebroek meldt onder meer, dat de gebouwen, die de stichting op het Artillerieschietkamp in gebruik heeft, niet afgebroken zullen worden, zodat het fraaie museum erin gehuisvest zal kunnen blijven. Dat is een welgemeende felicitatie waard! Er zal nu nog harder gewerkt worden aan de verfraaiing en completering van de nu reeds indrukwekkende collectie.
4. U zult ongetwijfeld meer horen en lezen over het nieuwe boek van ons medelid H.G. Meijer 'Bronzen Leeuw/Bronzen Kruis', dat in mei 1990 gaat verschijnen. Reden, dat ik het hier ook meld, is gelegen in het gegeven, dat de helft van de oplage van het boek reeds is gereserveerd. Wilt U deze fraaie uitgave met meer dan 77 kleurenpagina's en 100 zwart-wit illustraties voor *f* 65,- in Uw bezit krijgen, wacht dan vooral niet te lang, maar bestel nu bij Uw boekhandel. Het ISBN-nummer is: 90.6707.238.9.
5. Indien U belang stelt in de wereld van Militariaverzamelaars, moet U toch eens een bezoek brengen aan de militariabeurs van de stichting SMV, in sporthal 'de Bun', Graaf Floris 2 te Huizen. De eerstvolgende beurs vindt plaats op zondag 20 mei a.s. en is geopend vanaf 10.00 uur. Mocht U nadere inlichtingen willen, dan verschaft ons medelid J. Retèl die gaarne.
   Zijn telefoonnummer overdag is: 070-3648276, na 18.00 uur: 070-3459240.

OPROEP
JUBILEUMTENTOONSTELLING

Nog steeds doen wij een beroep op de leden van onze vereniging uit uw collectie stukken ter beschikking te stellen voor de Jubileumtentoonstelling in 1991. Reeds eerder is het hoofdthema aangekondigd: 'De Nederlandse Schutterij van 1813 tot 1907.' Daarnaast kan nog aandacht worden geschonken aan instellingen zoals Bijzondere Vrijwillige Landstorm, Landstormkorpsen, Burgerwacht, Studentenweerbaarheden, Korps Nationale Reserve, Marechaussee Reserve en Korps Luchtwachtdienst.
Indien u stukken wilt afstaan ontvangen wij daar graag bericht van met een specificatie van het gebodene.
Gaarne bericht aan: D.J.H.N. den Beer Poortugael, Gezichtslaan 10, 3971 BJ Driebergen. Tel.: 03438-17132.

Drs. A.P. WITLOX

Generaal B.J.C. Dibbets, Verguisd! Vergeten, Vergeven?

1. INLEIDING

Het ideaal van de 'Verenigde Nederlanden' was in de loop der eeuwen vaak een illusie, soms werkelijkheid, maar nooit dood. Anderhalve eeuw geleden viel dit ideaal weer eens in duigen. In het zuiden ontstond na enig geharrewar de staat België, waarvan de wapenspreuk 'L'union fait la force' vaker illusie dan werkelijkheid leek te zijn.
De breuklijn lag mentaal gezien bij de grote rivieren, al drongen de grote mogendheden ons tenslotte een staatsgrens op, die verdacht veel leek op de frontlijn van 1648, het einde van de Tachtigjarige Oorlog.
In Limburg en vooral in Maastricht bestond omstreeks 1830 veel sympathie voor het idee zich los te maken van het noorden. Maastricht heeft een relatief grote bijdrage geleverd aan de totstandkoming van het nieuwe België. Een aanzienlijk aantal personen, afkomstig uit de burgerij van Maastricht, heeft zich daarvoor ingezet. In Maastricht waren de tradities van Brabant en Luik, het moderne liberalisme en het oude vertrouwde katholicisme, van meer belang dan de band met de vesting, die in 1632 voor het noorden veroverd werd door stadhouder Frederik Hendrik. Deze was indertijd via de Maas op weg naar Brussel, de hoofdstad der Nederlanden, gegaan. Ook toen bleef een Oranje als 'Heer der Nederlanden' een illusie. De vrede van 1648 bezegelde de tweedeling van de Nederlanden. Delen van Vlaanderen, Brabant en het huidige Limburg behielden de onder Frederik Hendrik opgelegde en als grievend ervaren status van generaliteitsland.
Voor de opbloei van gevoelens van aanhankelijkheid en trouw aan koning Willem I was de periode van opname in diens Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830) te kort. Klonk hier niet in 1813 het lied 'Von der Maas bis an die Memel'? Sprak de Maastrichtse burgerij geen Frans? Kortom: als in het

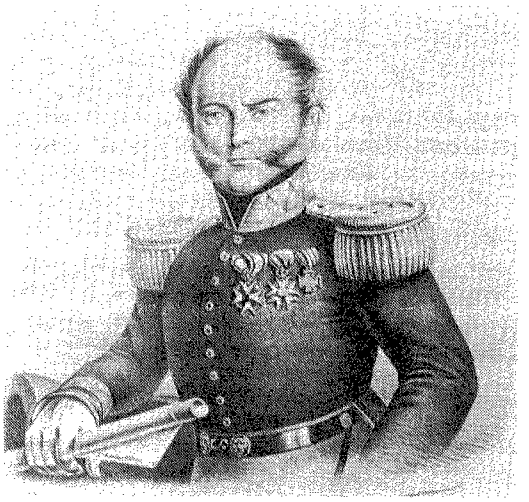

begin van de 19e eeuw het nationalisme ontwaakt, als men zich emotioneel wil binden aan een staat, dan is dat aan de vooravond van de Belgische Opstand in Maastricht aan het zuiden.
De standvastigheid van één man, de vestingcommandant, heeft dat verhinderd. Terwijl veel militairen Willem I ontrouw werden, hield generaal Chassé de citadel van Antwerpen en generaal Dibbets Maastricht. Dibbets werd erom verguisd; een eeuw na de Belgische Opstand sprak men in Maastricht nog kwaad van hem. Tijdens de crisis en de Tweede Wereldoorlog werd hij vergeten. Zijn naam siert in Maastricht geen straat, geen plein, geen brug. Alleen een cenotaaf staat er op het terrein van de Tapijnkazerne, leeg, onopgemerkt.
Maastricht weet zich vandaag volwaardig deel van de Noordnederlandse staat. Het onderhoudt gaarne contacten met het zo nabije buitenland, lonkt naar Europa, maar heeft er geen spijt meer van dat Dibbets de Brabantse kleuren neerhaalde en het rood-wit-blauw hooghield. In maart 1989 was generaal Dibbets honderdvijftig jaar dood; zullen we het hem nu maar vergeven?

2. GENERAAL DIBBETS

Bernardus Johannes Cornelis Dibbets werd op 7 september 1782 geboren als zoon van de stadsbouwmeester van Arnhem. Op 1 mei 1796 trad hij als cadet in dienst bij het leger van de Bataafse Republiek. Hij bleef 43 jaren onafgebroken in militaire dienst tot aan zijn dood op 29 maart 1839. Als luitenant diende hij te Zutphen, in Zeeland en in Duitsland. In 1805 was hij ingedeeld bij de garde jagers van het leger van de raadspensionaris Rutger Jan Schimmelpenninck. Van 1806 tot 1810 duldde keizer Napoleon een koninkrijk Holland. Koning Lodewijk benoemde Dibbets in 1807 tot kapitein-commandant van de koninklijke garde, nam hem op in de 'Orde der Unie', bevorderde hem in 1809 tot luitenant-kolonel en belastte hem met het commando over de vesting Delfzijl. Later in dat jaar richtte Dibbets op verzoek van de koning van Holland in Amersfoort een regiment lichte infanterie op. Daar trad hij op 27-jarige leeftijd in het huwelijk met Julia Johanna barones van Tengnagell. Deze was van moederszijde een afstammelinge van een andere vestingcommandant van Maastricht: generaal Daniël Wolff, baron von Dopff (1655-1718), bekend als de ontwerper van fort Sint Pieter en chateau Neercanne.

In 1810 verviel ook het laatste restje Hollandse onafhankelijkheid. De Republiek der Zeven Verenigde Provinciën had al in 1795 afstand moeten doen van Staats-Vlaanderen, Staats-Brabant en de bezittingen in het huidige Limburg; Maastricht was van 1795 tot 1815 een Franse stad.

Als bondgenoot van Frankrijk noemde het noorden zich nog even Bataafse Republiek en Koninkrijk Holland, maar werd in 1810 bij Frankrijk ingelijfd. De Nederlandse troepen werden opgenomen in de 'Armée Impériale'. Dibbets commandeerde te Versailles de pupillen van de keizerlijke garde, fungeerde in Duitsland als garnizoenscommandant, maar nam niet deel aan de veldtocht naar Rusland. Wel werd hij opgenomen in het 'Légion d'Honneur'.

Na de Volkerenslag bij Leipzig (16-19 oktober 1813) ontruimden de Franse troepen het merendeel van Noord-Nederland. Gijsbert Karel van Hogendorp, Leopold graaf van Limburg Stirum en Adam François Jules Armand van der Duyn van Maasdam riepen op 17 november 1813 te 's-Gravenhage de onafhankelijkheid uit en haalden de zoon van de laatste stadhouder over de soevereiniteit te aanvaarden. Deze nam de titel aan van Soevereine Vorst en richtte op 9 januari 1814 met de instelling van een aantal infanterieregimenten weer een Nederlands leger op. Hij gelastte alle Nederlanders onmiddellijk ontslag te nemen uit Franse dienst. Dibbets deed dat op 15 februari 1814 en werd een van de adviseurs van de soevereine vorst bij de samenstelling en inrichting van wat nu de Koninklijke Landmacht heet. Op 11 maart 1814 werd hij met behoud van zijn rang van kolonel voorlopig benoemd tot inspecteur de infanterie. Op 21 april werd hij definitief inspecteur der infanterie onder bevordering tot generaal-majoor.

Inmiddels was Napoleon van zijn ballingsoord Elba ontsnapt en ontstond een nieuwe Franse dreiging. Gedurende ruim drie maanden, de zogenaamde honderd dagen, hielden de Franse legers de geallieerden opnieuw bezig. Op 18 juni 1815 leed Napoleon een definitieve nederlaag bij Waterloo. Drie dagen later gaf hij zich over, waarna hij naar Sint Helena werd verbannen. Tijdens de honderd dagen bezette Dibbets een frontcommando in de Ardennen. De beslissende slag vond echter te Waterloo plaats.

Koning Willem I schatte Dibbets' verdiensten zo hoog dat hij hem benoemde tot ridder 3e klas in de Militaire Willemsorde.

Van 1819 tot 1829 was generaal Dibbets provinciaal commandant van Limburg met als standplaats Maastricht. Daar was ook het vijfde groot militair commando gevestigd dat de provincie Limburg en de provincie Luik omvatte. Dibbets fungeerde er tevens als inspecteur der infanterie en als commandant van de vierde divisie infanterie.

Maastricht was in 1830 een stad met ruim 22.000 inwoners. Het was een van de belangrijkste vestingen van het koninkrijk en had een garnizoen van 2.300 man. Com-

mandant van het vijfde groot militair commando, tevens garnizoens- en vestingcommandant was luitenant-generaal Gerhard Heinrich von Heldring. Deze was afkomstig uit Hessen en was als zovelen van zijn landgenoten in vreemde krijgsdienst getreden. Hij diende onder meer de Republiek der Verenigde Provinciën, Groot-Brittannië, de koning van West-Falen en sinds 1815 het Koninkrijk der Nederlanden. Hoewel hij - ondanks zijn tachtig jaren - zeker niet lijdzaam toekeek bij de eerste activiteiten van het 'muitziek gespuis' (1),achtte Dibbets zijn oude baas ongeschikt om het 'crapule belge' (2) het hoofd te bieden. Hij liet niet na het Departement van Oorlog in Den Haag van zijn ongerustheid in kennis te stellen. Op 19 september 1830 werd luitenant-generaal Von Heldring op non-actief gesteld. Onder bevordering tot luitenant-generaal werd Dibbets tot zijn opvolger benoemd met de instructie 'niets onbeproefd te laten Zijner Majesteits gezag in het Groot Militair Commando en in de Vesting Maastricht te handhaven en te doen eerbiedigen'. (3) Dat heeft hij gedaan.

3. MAASTRICHT

Op 5 april 1814 viel Parijs in handen van de geallieerden waar weer een Bourbon als Lodewijk XVIII koning van Frankrijk werd . Maastricht en Venlo waren toen door geallieerde troepen omringd. In de vesting Maastricht hield generaal Merle de Franse vlag nog hoog, al was dat nu de lelievlag!
In de bezette departementen van de Roer, de Maas en de Ourthe handhaafde J.A. Ernst Sack, gouverneur van de Nederrijn, het gezag namens de geallieerden. Deze generaal resideerde te Aken. Hij spande zich in de belangen van de koning van Pruisen in de Maasstreek te bevorderen. De commissarissen van Willem van Oranje wisten echter toch te bewerken dat de vesting Maastricht op 5 mei 1814 en Venlo op 8 mei 1814 onder het gezag van de Soevereine Vorst kwamen. Pas een jaar later stelde het congres van Wenen de oostgrens van Limburg vast. Het bevestigde het Nederlands bezit van de vestingen Venlo en Maastricht en bracht heel de Maas onder het gezag van Willem van Oranje, nu als Willem I, Koning der Nederlanden. Deze stond erop dat in de grondwet van 1815 de herinnering aan de 17 Nederlanden gestalte kreeg door de creatie van een nieuwe provincie met de oude naam: Limburg.
Een door het nieuwe gezag benoemde commissie van notabelen werd geraadpleegd over de nieuwe situatie. Deze schikte zich met wat gemor onder dat nieuwe gezag. Bij gebrek aan een alternatief werd Willem I door de bevolking geaccepteerd. Slechter dan aan het einde van de Franse tijd kon het immers toch niet worden!
In Maastricht was men de lasten van de oorlogen van met name de laatste jaren van de Franse tijd goed moe. Men hoopte van Willem I handhaving van orde en rust en herstel van de welvaart. Willem gebruikte graag de diensten van functionarissen, die onder het Franse bewind hun bekwaamheden getoond hadden. Jean Charles de Brouckère sr. fungeerde als gouverneur van Limburg van 1815 tot 1828, André C. Membrede - voormalig afgevaardigde te Parijs van het departement van de Nedermaas - werd lid voor Limburg van de Tweede Kamer en 'maire' Coenegracht werd in Maastricht gehandhaafd als burgemeester. Deze laatste werd opgevolgd door Jean François Hennequin, die in 1816 ontslag nam uit de Permanente Deputatie van de Staten van Limburg omdat hij naar eigen zeggen de Nederlandse taal onvoldoende machtig was.
Als 'Koning koopman' kreeg Willem erkenning en medewerking, zeker uit ondernemerskringen. In Maastricht was men bijzonder verheugd toen de Zuid Willemsvaart in augustus 1826 feestelijk in gebruik genomen werd. Het noorden volgde de Koning kritiekloos; in het zuiden was het politiek bewustzijn echter al heel wat volwassener.
Naast de 'orangistische' ondernemers groeide er in kringen van liberalen en katholieken kritiek. De liberalen vonden Willem te autoritair, de katholieken vonden hem te protestant. Door een 'monsterverbond' tussen die twee groepen, gesloten in 1828, werd de Belgische Opstand mogelijk.
In Maastricht werd het ongenoegen over

'den Hollander' al in 1821 duidelijk. Onder leiding van burgemeester Jean François Hennequin verzette men zich tegen de verplichting een stadsschutterij op te richten en te financieren. De Koning ontsloeg de burgemeester en daagde hem voor het gerechtshof van Luik. Surlet de Chokier - later regent van België - bezorgde de Koning een juridische nederlaag. J.F. Hennequin c.s. werden vrijgesproken, waarna Maastricht de 'overwinnaars' een feestelijke terugkeer bereidde. Deze affaire berokkende 's Konings aanzien veel schade. Het werd hem ook kwalijk genomen, dat de eerste St. Servaasprocessie onder het nieuwe bewind niet - zoals onder de capitulatie van 1632 - rond het Vrijthof mocht trekken, maar zich beperken moest tot het strikt kerkelijk gebied.
In de schutterijkwestie wist de Koning van geen wijken. Hij kon echter niet verhinderen dat het officierskorps voornamelijk uit leden van de oppositie ging bestaan. Alleen de luitenant Jonkheer Mr. Henri Ernst van Panhuys, heer van Haren, werd als betrouwbaar beschouwd; hij werd in 1832 de schoonzoon van generaal Dibbets.
De liberale, anti-regeringsgezinde stroming werd steeds sterker. Willem slaagde er niet in om tactvol met de oppositie om te gaan. Vooral de personvrijheid was een steen des aanstoots.
Ook in Maastricht werd deze oppositie gevoerd door geheel op het revolutionaire Frankrijk gerichte jongelui uit de gegoede ontwikkelde burgerij, waarvan velen in Luik gestudeerd hadden. Zij propageerden hun liberale denkbeelden - zoals ministeriële verantwoordelijkheid - in 'L'Eclaireur Politique' onder leiding van Jean Theodore Weustenraad, Jospeh Laurent Jaminé en Charles de Brouckere jr., de zoon van de gouverneur. Vele opposanten bekleedden belangrijke functies in de advocatuur, de rechterlijke macht, het notariaat, provinciaal en stedelijk bestuur, belastingen en dergelijke. In 1830 was de meerderheid van de Provinciale Staten van Limburg en van de gemeenteraden in onze provincie in handen van anti-regeringsgezinden.

4. DE STAAT VAN BELEG

De juli-revolutie van 1830 bracht in Parijs de liberale burgerij aan de macht. De reactionaire Karel X werd vervangen door 'le Roi citoyen'. Brussel volgde op 25 augustus.
Tegen relletjes uitgelokt na opvoering van de revolutionaire opera 'La muette de Portici' werd nauwelijks opgetreden door politie of garnizoen. Een uit de gegoede burgerij samengestelde burgerwacht herstelde de orde, tooide zich met de Brabantse kleuren en achtte zich in staat op voet van gelijkheid met de 'Hollandse koning' te onderhandelen. Ook Namen en Luik kwamen eind augustus onder controle van een burgerwacht. Textielarbeiders uit Verviers verstoorden de markt te Aubel; een militaire patrouille uit Maastricht arresteerde er een aantal.
Dibbets trad meteen ook te Maastricht zeer kordaat op. Met spoed bracht hij de vesting in staat van verdediging. Geldgebrek speelde hem daarbij parten. Hij werd daarbij vooral gehinderd door de directeur der fortificatiën die zijn taak verwaarloosd had maar wel op zijn strepen stond. Diens adjudant, eerste luitenant Paulus P. Bosch liep direct over en nam de tekeningen van de vesting mee. Op aandrang van Dibbets werd de hoogbejaarde luitenant-generaal Croiset op non-actief gesteld.
De Maasbrug werd ondermijnd en streng bewaakt; de scheepvaart gecontroleerd door een bewapend schip. Ook trof de garnizoenscommandant direct een aantal maatregelen om zijn verbindingen met Aken, Venlo en 's-Hertogenbosch veilig te stellen. Hij liet bij de stadspoorten geschut plaatsen en bracht de forten Willem en Sint Pieter in staat van verdediging. Relschoppende leden van de stadsschutterij werden gearresteerd. Op 15 november 1830 gelastte generaal Dibbets de ontwapening van de stadsschutterij. De officieren verzochten en kregen eervol ontslag. Dit voorbeeld werd door niet weinigen uit het reguliere leger gevolgd. Jaminé en Weustenraad brachten vrijwilligers op de been om in opstand te komen. Hun beraadslagingen in 'De Torentjes' te Sint Pieter bleven niet onopgemerkt. Nog in

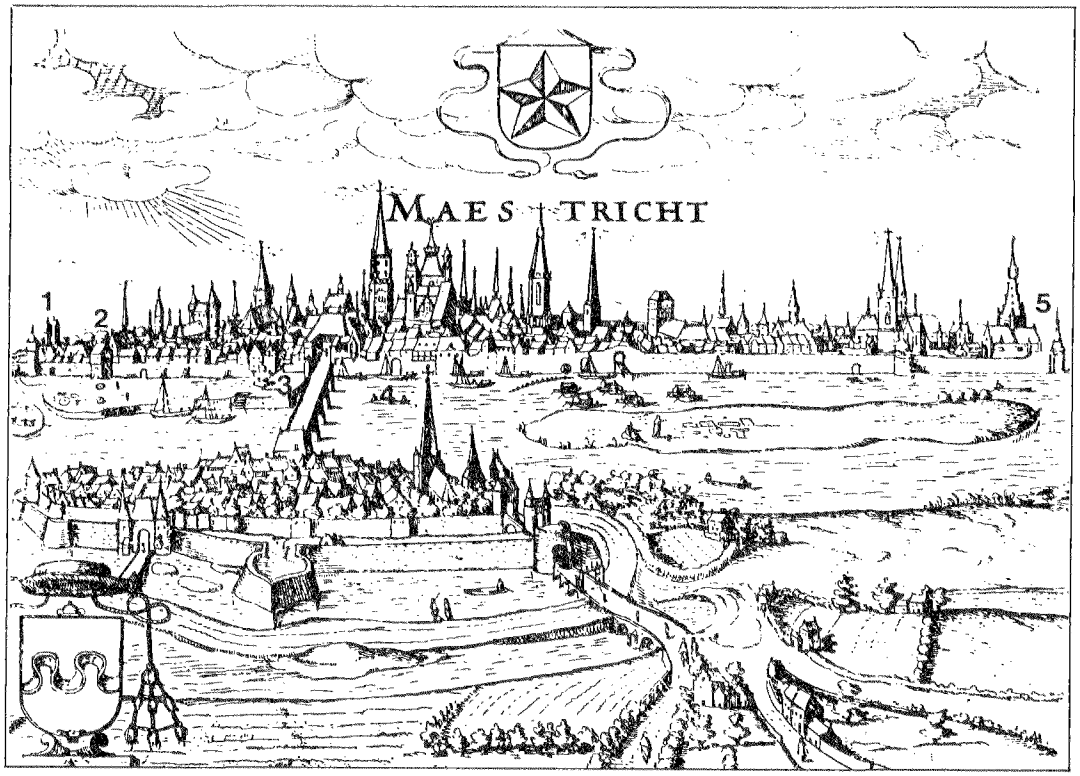

Gezicht op Maastricht uit het Oosten, 16e eeuw. 1 = Helpoort; 2 = Onze Lieve Vrouwepoort; 3 = Bolwerk aan de Vissersmaas; 4 = Jodenpoort; 5 = Mariatoren.

september oordeelden zij het raadzaam de stad te verlaten. Zij sloten zich aan bij een van de vele vrijkorpsen die weldra het zwart-geel-rood door heel Limburg uitdroegen, tot op het glacis van de vesting Maastricht. Revolutionaire gezindheid bleek ook duidelijk aanwezig onder de havenarbeiders, de laders en lossers van 'Het Bat' - ook 'Batraove' genoemd. In september 1830 trachtten steenkooldragers na sluitingstijd de Onze Lieve Vrouwepoort te openen. Ze waren kennelijk dronken gevoerd en hieven kreten aan als 'à bas les cocardes d'orange' en 'Vive l'Empereur' (sic !). De poortwacht liet zich niet intimideren en hield zich aan zijn consignes. Die van de Tongersepoort leek minder betrouwbaar, maar werd door Dibbets tijdig tot de orde geroepen.

Op 28 en 30 september trachtte men vanuit Maastricht de citadel van Luik te bevoorraden. Uitgezonden convooien werden door muiters tot terugkeer gedwongen. Verontrust over allerlei berichten over deze en andere revolutionaire woelingen kondigde Dibbets op 4 oktober voor Maastricht de staat van beleg af.

Het reglement op de sluiting en opening van de stadspoorten werd verscherpt, pallisaden op de wallen gesteld, geschut in gereedheid gehouden. Voortaan legerde er een paraat bataljon infanterie dag en nacht op het Vrijthof. Militaire opstellingen werden voor burgers verboden terrein, de vaart op de Maas naar Luik gestaakt. Op alle uitvalswegen kwamen personen en zaken onder scherpe controle. Iedere burger moest voor zes weken levensmiddelen in voorraad nemen met het oog op een eventuele belegering, de herbergen deden al om 21.00 uur de tap toe.

Dibbets' vastberadenheid de 'rebellie' het hoofd te bieden en de vesting in staat van verdediging te brengen, ontmoedigde velen. Zij verlieten Maastricht om elders met meer

kans op succes de Belgische Opstand te gaan steunen.
Op 12 oktober 1830 verscheen het laatste nummer van L'Eclaireur en verliet ook de laatste redacteur, J S.G. Nypels, de stad. Tactvol verleende Dibbets vele Zuid-Nederlanders, die te Maastricht in garnizoen lagen hun paspoort, liet hen ontwapenen en buiten geleiden.
Het rood-wit-blauw hooghoudend, raakte Dibbets steeds meer geïsoleerd. De citadel van Luik gaf zich op 6 oktober over, in Hasselt hees men de Brabantse driekleur op 4 oktober, te Diest al op 25 september en de 'Hollanders' ontruimden op 2 oktober Roermond.
Tot na de opheffing van de staat van beleg in 1839 konden de postverbindingen vanuit Maastricht alleen dankzij de medewerking van de Pruisische generaal Von Sack via Aken onderhouden worden.
Dibbets had goede redenen om zijn plaatsvervanger de generaal-majoor N.J. Daine te wantrouwen. Zij hadden samen nog onder Napoleon gediend, dronken samen (meer dan) een 'dröpke' in de Groote Sociëteit aan het Vrijthof en waren verslaafd aan het kaartspel. Toen Dibbets van Daine's sympathie voor de Belgische zaak overtuigd was geraakt, trachtte hij nog diens loyaliteit te kopen door diens drank- en speelschulden te betalen; tevergeefs.
Te Brussel probeerden Weustenraad en Nypels financiële en militaire steun te verkrijgen voor een aanslag op Maastricht. In Bilzen verzamelden zich 3000 vrijwilligers wonder leiding van Charles de Brouckère jr., eens commandant van de Maastrichtse schutterij. Uit de Walenpays dook een 'compagnie franche des volontaires Liégois et Maestrichtois réunies' op. In Maastricht zelf beraamde een revolutionair comité onder leiding van Daine aanslagen op enkele stadspoorten voor de nacht van 18 oktober 1830. Men had medestanders onder de officieren van het garnizoen, de sleutels van tuighuizen en kruitmagazijnen en voldoende sympathisanten onder de burgerij en in de achterbuurten. Nadat de poorten van binnenuit genomen waren, zouden de troepen van Charles de Brouckère jr. Maastricht voor het 'voorlopig bewind' in bezit nemen. Intussen had de Brusselse burgerwacht weinig succes geboekt in zijn onderhandelingen met de Koning en vervolgens met de kroonprins. Wel was het hen - dankzij de hulp van vrijwilligers uit het Luikse - gelukt een 'Hollandse' troepenmacht de voet dwars te zetten die geprobeerd had Brussel met geweld te heroveren. De verontwaardiging over 's Konings gewelddadig optreden leidde op 26 september 1830 tot de instelling van het Voorlopig Bewind. Hiervan maakte ook prins De Merode, heer van Pietersheim deel uit. Op 4 oktober 1830 kwam te Brussel een 'nationaal congres' bijeen dat een onafhankelijke Belgische staat proclameerde. Deze 'onafhankelijke natie' werd door de kroonprins erkend, die daarmee suggereerde dat hij wel iets voelde voor een eigen kroon en troon in de Zuidelijke Nederlanden. De prinselijke proclamatie werd te Maastricht precies op 18 oktober bekend en veroorzaakte bij de rebellen grote verwarring. De voorgenomen aanslag werd afgeblazen en Charles de Brouckère jr. verdween uit het gezicht.
Dibbets aarzelde niet langer en zorgde ervoor dat Daine naar Utrecht overgeplaatst werd. Deze diende echter een verzoek tot eervol ontslag in. Nog voor hem dat verleend was, vertrok Daine uit Maastricht en stelde zich aan het hoofd van het Belgisch Maasleger. Voor dat leger capituleerde op 11 november 1830 na een kort gevecht de vesting Venlo. Heel Limburg was daarmee onder Belgisch gezag gebracht; alleen de provinciale hoofdstad was nog in handen van koningsgezinden. In Maastricht hield generaal Dibbets stand, maar met moeite. Zijn klein garnizoen was gekrompen door desertie en ontslagname. De burgerij en 'het volk' waren volkomen onbetrouwbaar, de stadsschutterij ontbonden. Op 26 oktober gaf Dibbets zijn steun en toeverlaat de kapitein der mineurs Jean Jacques Hennequin de controle over de stedelijke politie. De burgerij moest alle wapens en munitie inleveren. Op 21 november bereikte de hertog van Saxen-Weimar na een indrukwekkende tocht vanuit Breda met een grote troepenmacht Maastricht. De vrijkorpsen

hadden het niet gewaagd hem iets in de weg te leggen.
Na zodoende versterking te hebben gekregen, zond Dibbets 'mobiele colonnes' door het Limburgse land. Deze haalden overal de Belgische vlaggen in, die echter na hun terugkeer binnen de vesting weer even vrolijk uitgestoken werden. De vrijkorpsen waagden het niet Maastricht aan te vallen; zelfs niet tijdens de afwezigheid van kapitein Duyckers met zijn mobiele colonnes. Daartoe ontbrak het hen aan leiding, ervaring en uitrusting; ze hadden niet één stuk geschut.
Koning Willem I had intussen de bemiddeling van de grote mogendheden ingeroepen in wier opdracht hij zich aan het hoofd had gesteld van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Deze begonnen hun interventie met het afkondigen van een wapenstilstand, die op 26 november 1830 ook voor Maastricht van kracht werd. Nog meer Maastrichtenaren verlieten hun geboortestad om het voorlopig bewind hun diensten aan te bieden: zo vertrokken onder meer N.J. Cruts, later advocaat-generaal te Luik, Jean François Hennequin, ex-burgemeester, later plaatsvervangend gouverneur te Hasselt en C.V. Hennequin jr. later secretaris van de Regent van België. In Tongeren wachtte een compleet 'Tribunal de Maestricht' de bevrijding van de provinciale hoofdstad af. Charles de Brouckère jr., ex-commandant van de Maastrichtse stadsschutterij, werd minister van oorlog van België en later burgemeester van Brussel.
Ofschoon Dibbets er niet meer dan 5 per jaar buiten de poort gezet heeft, verlieten in totaal meer dan 1500 gezinshoofden Maastricht; velen maakten naam in het nieuwe België.
Van Belgische zijde werd het bestuur over de provincie Limburg georganiseerd onder baron F.K.A. de Loë de Mheer als gouverneur. Slechts enkele dorpen onder het bereik van het geschut van de vesting Maastricht onttrokken zich aan diens gezag. Belgische vrijscharen, o.a. de 'brigade La Victorieuse', kwartierden zich in op het Limburgse platteland en bezorgden de dorpelingen en de inwoners van de kleine stadjes heel wat overlast. Generaal Lambert Nypels trachtte zijn geboortestad in te sluiten. Door actieve patrouillegang wist Dibbets dit te voorkomen, daarbij stond zijn cavallerie onder commando van ritmeester Lucas Nypels, de broer van Lambert.
Zo ontstonden in de winter van 1830-1831 heel wat gevechten o.a. te Meerssen, Scharn, Heer, Caberg, Smeermaas en Rekem. Met oud en nieuw werd er zelfs groot alarm geslagen omdat meer dan 8000 man Maastricht bedreigden. Zonder artillerie maakten de Belgen echter geen schijn van kans en Dibbets was actief genoeg om zich niet te laten verrassen.
Op 19 januari 1831 beval hij zelfs een uitval naar het kasteel Caestert, de woning van Charles de Brouckère jr. De Belgen wisten het kasteel te behouden en de 'Hollanders' te verdrijven. In dit gevecht verdienden heel wat 'Hollanders' hun Militaire Willemsorde. Op de fuseliers Clausse en Eugster werden zelfs lofdichten uitgegeven! Men was in die dagen erg scheutig met het uitreiken van de Ridderorde voor moed, beleid en trouw. Iedereen die daadwerkelijk aan gevechten deel heeft genomen werd door Dibbets voorgedragen. Hij heeft alle hem trouw gebleven officieren later deze fel begeerde onderscheiding bezorgd. Kapitein J.S. Hoeksema werd benoemd in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Hij was de hele periode van de staat van beleg commandant van het fort Sint Pieter en kreeg de onderscheiding niet vanwege zijn moedige daden, maar omdat het langdurige verblijf in het vochtige fort de trouwe kapitein ernstige reumatiek had bezorgd.
Een commissie van goede diensten wist namens de grote mogendheden pas in maart 1831 werkelijk de wapens rond Maastricht te laten rusten. Tijdens de onderhandelingen had Dibbets zich van vrije verbindingen met Aken en 's-Hertogenbosch weten te verzekeren. Vanaf het voorjaar 1831 kon Dibbets zich betrekkelijk veilig voelen. De afkondiging van de staat van beleg had de positie van de garnizoenscommandant verstevigd. Na het vrijwillige of gedwongen vertrek van onbetrouwbare burgers en militairen, kon hij de vesting goed onder controle houden. Hij bleef voortdurend bedacht op een

'staatsgreep' van binnenuit, maar daartoe ontbrak het de Maastrichtenaren nu aan leiding, financiën, wapens en moed. De door de mogendheden opgelegde wapenstilstand belette de Belgen met een groot offensief de status quo te verstoren. De vrijkorpsen konden door actieve patrouillegang uit de buurt worden gehouden.
Onderhandelingen in Londen leidden tot de 'januari-protocollen' van 1831 waarin de scheiding tussen Noord en Zuid vastgelegd werd. Koning Willem I accepteerde dit resultaat van de door hem zelf uitgelokte interventie. De Belgen echter verwachtten dat hun nieuwe koning Leopold van Saxen-Coburg, schoonzoon van de Franse koning en broer van de prins-gemaal van koningin Victoria, meer voor hen uit het vuur zou kunnen slepen en bleven aanspraak maken op Maastricht, Limburg, Luxemburg en Staats-Vlaanderen. Toen de mogendheden hierop ingingen en in juni de januari-protocollen aan een revisie onderwierpen ten gunste van de Belgen, kwam Willem in het geweer.
Hij riep het noorden te wapen en mobiliseerde tegen de 'trouweloze Belgen' voor het eerst een Noordnederlands nationaal gevoel. De Tiendaagse Veldtocht van 2 tot 12 augustus 1831 werd een groot militair succes. Toen na een gevecht voor Leuven de weg naar Brussel open lag, dwong een Frans leger de Noordnederlanders echter weer tot een wapenstilstand.
Tijdens de Tiendaagse Veldtocht trachtte Dibbets in samenwerking met de Prins van Oranje het Belgische Maasleger onder Daine te Hasselt te omsingelen. Generaal-majoor Van Boecop nam vanuit Maastricht Tongeren, maar het op de vlucht geslagen Maasleger was toen al gepasseerd op weg naar Luik. Vlagvertoon in heel Zuid-Limburg tot Valkenburg en Vaals toe had het gebruikelijke - kortstondige - resultaat. Tengevolge van de door de mogendheden opnieuw afgekondigde wapenstilstand van 12 augustus, keerden alle Noordnederlandse troepen op hun uitgangsstellingen terug. Op Maastricht en Sint Pieter na kwam heel Limburg weer onder Belgisch gezag.
Koning Willem kreeg voordeliger protocollen op 24 oktober 1831. Onder heftig verzet van de afgevaardigden uit Limburg meende de Belgische regering deze protocollen te moeten aanvaarden. Willem aanvaardde ze niet! De halsstarrigheid van koning Willem I leidde tot een impasse. De staat van oorlog bleef van kracht; tegelijkertijd hield men zich aan de wapenstilstand. Deze werd zelfs op 23 december 1832 niet verbroken toen een Frans leger generaal Chassé uit de citadel van Antwerpen verdreef; Belgische en Hollandse troepen zagen werkloos toe.
De staat van beleg bleef van kracht voor Maastricht. Daar - op 110 km afstand van de dichtstbij gelegen Nederlandse vesting 's Hertogenbosch - hield Dibbets, sinds 1835 baron, het rood, wit en blauw hoog tot de 'Eindregeling' van 1839, het verdrag van Londen. Luitenant-generaal Bernardus J.C. baron Dibbets hield de vesting, geplaagd door incidenten op zijn verbindingswegen, gechicaneer in de eindeloze onderhandelingen, ernstige moeilijkheden met de Maastrichtenaren, problemen met de clerus en telkens weer opduikende geruchten over een dreigende aanslag op de stad.
Toen Willem zich in 1839 eindelijk bereid verklaarde de 24 artikelen van oktober 1839 toch maar te accepteren, ontketenden de Belgen een grootscheeps diplomatiek offensief tot behoud van Limburg. Tenslotte werden de betwiste gebieden gedeeld. Bij de 'Eindregeling' van april 1839 bleef Luxemburg een onafhankelijk groothertogdom met Willem als groothertog. Hij moest echter dulden dat het Franssprekend deel van zijn groothertogdom een Belgische provincie werd.
De vesting Maastricht werd aan de Noordnederlandse staat toegewezen. Daaruit volgde de deling van de ene provincie Limburg langs de Maas; er ontstond een Belgisch en een Nederlands Limburg. Omdat de groothertog van Luxemburg had moeten dulden dat 'Duitse grond' voor 'het Rijk' verloren ging, eiste de Duitse Bond compensatie. Zodoende kreeg Nederlands Limburg een dubbele status. Het was van 1839 tot 1867 zowel een provincie van het Koninkrijk der Nederlanden als een hertogdom van de Duitse Bond. De vestingen Maastricht en

Venlo bleven daarentegen enkel Nederlands grondgebied en vielen buiten de Duitse Bond.
Limburgers en Maastrichtenaren die zich aan Belgische zijde geschaard hadden, bleven nog lang protesteren tegen 'het verraad aan Limburg'. Bij de vrede van Versailles (1919) eiste België Zeeuws-Vlaanderen en een deel van Nederlands Limburg op. Nederland moest 'gestraft' worden voor zijn (te) welwillende neutraliteit in de Eerste Wereldoorlog. Nog in de jaren 1920 was er sprake van 'annexionisme' in Nederlands Limburg.

5. SLOT

Hij heeft het resultaat van zijn plichtsbetrachting niet zelf mogen meemaken; Luitenant-generaal Bernardus Johannes Cornelis baron Dibbets stierf op Goede Vrijdag 29 maart 1839 in de ouderdom van 57 jaren. Met militaire eer werd hij op 2 april begraven op het protestantse gedeelte van de algemene begraafplaats aan de Tongerseweg. De familie was vertegenwoordigd door de oudste zoon baron Eugène A. Dibbets en twee schoonzoons: jhr.mr. Henri E. van Panhuys en de kapitein der genie Pieter H. van der Kemp sr. De Koning, die zijn trouwe generaal op 25 november 1835 in de adelstand verheven had, wilde hem een ereplaats bereiden. Op 's Konings bevel werd Dibbets herbegraven in een van de door hem zo standvastig behouden vestingwerken. Op 29 mei 1839 werd het stoffelijk overschot van de baron buiten de Boschpoort ter aarde besteld in bastion C, voortaan 'bastion Dibbets' genaamd. De Koning liet er een eenvoudig monument op plaatsen.
Na het besluit van 1867 tot ontmanteling der vesting werd op verzoek van Petrus Regout het eerst aan de noordzijde van de stad met het slopen van de vestingwerkingen in de nabijheid van de Nieuwe Bossche Fronten begonnen om zo de moderne industrie wat meer ruimte te verschaffen. De Zuid Willemsvaart en de spoorlijn Hasselt-Maastricht wrongen zich daar met moeite door de vestingwerken heen. Terwille van de toegankelijkheid tot het station Boschpoort had de genie al in 1855 dwars door bastion C een

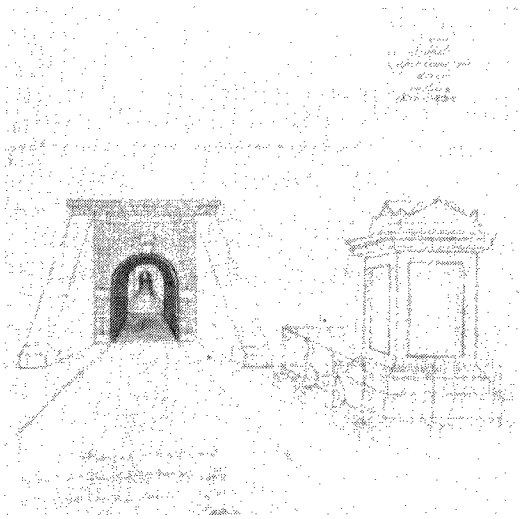

Dibbetsmonument op de oorspronkelijke plaats in de vesting.
Tekening Brabant, LGOG, 1611.

zogenaamde poterne geconstrueerd in het verlengde van de Boschstraat. De zuidelijke ingang van die poterne werd gemarkeerd door het Dibbetsmonument, dat na 1867 - na het slopen van de hoofdwal - een beetje verplaatst moet zijn.
In 1873 drong Petrus Regout aan op een nieuwe weg naar Smeermaas. Het Ministerie van Oorlog zorgde ervoor dat het monument weer precies boven het graf werd geplaatst, waarna de nieuwe weg er langs gelegd kon worden. De Zuid Willemsvaart werd ter plaatse recht getrokken, waartoe de kazemat van bastion C moest verdwijnen. In de onmiddellijke nabijheid van de openbare weg werd het Dibbetsmonument een object waarop sommige Maastrichtenaren hun chauvinisme konden botvieren. Lange tijd heeft een deel van Maastricht zijn eigenliefde in negatieve zin vertaald in een afkeer van 'Holland en de Hollanders'. De 'Hollender' bij uitstek was lang Dibbets waarover men tot omstreeks 1930 nog gruwelijke verhalen wist te vertellen. Zijn monument buiten de Boschpoort kreeg danig te lijden van vandalisme. Het was bijvoorbeeld in de familie Schaepkens-van Riempst gebruik dat er 's zondags na de hoogmis in de Sint Servaas naar het monument gewandeld werd; daar kregen de zonen van pa opdracht 'om Dibbets in de zeik te zetten'. (4)

In 1925 kwam in de gemeenteraad van Maastricht een verplaatsing van het Dibbetsmonument aan de orde. Tegenover het slachthuis diende een veemarkt aangelegd te worden op het volkomen te egaliseren bastion C. Het college van burgemeester en wethouders wilde met de raad van gedachten wisselen over een nieuwe waardige plaats voor het monument. Tot verbazing van het college liet een groot deel van de raad zich door de heer Jules Schaepkens-van Riempst verleiden de generaal - 86 jaar na diens overlijden - met schimpscheuten en verwijten te overladen. Met carnaval werd in de Maastrichtse straten een spot- en scheldlied op Dibbets luidkeels meegezongen.

Leedche vaan 't Maastreegter volk vaan 't Jaor 1925
Op de wijs: Nicola was dronken
Nicola was zaat

Refrein: Dibbets zaat,
Dibbets zaat, ha, ha, ha, (Bis)

Dibbets waor bezope
Nao geweente zaat,
Deende zene Keuning
Met de vollekshaat.

Refrein . . .

Heer heet us mishandeld
Nege jaore laank,
En noe wilt mig Holland
Aog nog eisen daank.

Refrein . . .

Welle niks mie wete
Vaan dat verreke
Stop de maan vergete
in de werreke.

Refrein . . .

Slaove zien de minse
Die de slaonde hand
Vaan die rakker pune
Veur 't Vaderland.

Lege graftombe van Dibbets op het terrein van de Tapijnkazerne. GAM, foto 2347.

Refrein . . .

Treeg hoeg op dien kleure
Hoeg op Wit en Roed
Laot dig neet verdrukke
Treeg, tot in den doed.

Refrein . . .

Het college van B & W wist tenslotte niet beter te doen dan met medewerking van het Ministerie van Defensie het monument over te laten brengen naar militair terrein. Op kosten van het rijk werd op 10 augustus 1927 'des nachts om de burgerij niet te verontrusten' het monument overgebracht naar de Tapijnkazerne. Men heeft zich toen niet de moeite getroost lang en diep te graven naar de kist met het stoffelijk overschot.
De ruimte onder de cenotaaf op het terrein van de Tapijnkazerne is leeg. Dibbets rust hoogstwaarschijnlijk nog in zijn oorspronkelijke grafkelder in bastion C. Op dit bastion werd later de veemarkt aangelegd. De veemarkt was al opgeheven toen op die plek in 1982 een der pijlers geconstrueerd werd voor een nieuwe Maasbrug; deze pijler

zou wel eens op de kist van Dibbets kunnen staan!
Er ontstond nogal wat deining over een naam voor die nieuwe brug. Een prijsvraag leverde 110 verschillende voorstellen op. Hoewel de naam Dibbetsbrug driemaal genoemd werd, was Maastricht toen nog niet bereid "n Hollender', een Generaal nog wel, op waarde te schatten. Het locale chauvinisme zet zich op zijn slechtste momenten nog altijd graag tegen 'Holland' af, anti-militarisme is de waan van de dag en sinds de 'verbeelding aan de macht' kwam is 'het historisch besef' in discrediet geraakt. Toch accepteerde de stad in 1987 graag 'het Generaalshuis', eens de woning van Dibbets aan het Vrijthof, als cultureel centrum. Wordt het anno 1990, hondereenenvijftig jaar na Dibbets' dood, niet tijd de fantasieloze naam 'Noorderbrug' te vervangen door iets als 'Generaalsbrug' of 'Dibbetsbrug'? Vele generaals gaven hun naam aan een straat in Maastricht: garnizoenscommandanten, belegeraars, verdedigers, bevrijders. Een pijnlijke omissie in deze reeks is de naam van de man die de vesting Maastricht en daarmee Nederlands Limburg voor het Koninkrijk der Nederlanden behield: Luitenant-generaal Bernardus Johannes Cornelis baron Dibbets, bevelhebber dezer vesting 1830-1839.

Literatuur:

1. Ds. W.J.F. Meiners, Levensbeschrijving van Bernardus Johannes Cornelis baron Dibbets, Soest, 30 januari 1985. Uit: Stichting tot instandhouding en uitbreiding van de gezamenlijk bewaard wordende archieven van de geslachten Meiners, Dibbets e.a.
2. J. van den Boogaard, S. Minis, Het Generaalshuis, Maastrichts Silhouet nr. 25, Maastricht 1987.
3. Th. Wingens, Generaal Dibbets, zijn historische rol en zijn voortleven in de Maastrichtse legende, Maastricht 1972. 4. Th. Wingens, Generaal Dibbets en het behoud van Maastricht voor Nederland, Ons Leger, 47 (1963), nrs 10 en 11.
5. G.J.B. Verbeet, Mystificatie en waarheid rond baron B.J.C. Dibbets, vestingcommandant van Maastricht van 1830 tot 1839. In: Miscellanea Trajectensia, Maastricht 1962, 623-639.
6. G.J.B. Verbeet, Limburg op de tweesprong, welvaart en politiek dilemma 1814-1839, proefschrift, Nijmegen 1978.
7. PH. van der Kemp, De Belgische omwenteling in Luik en Limburg, tot aan het verlies van Venlo in november 1830, 's-Gravenhage 1904.
8. P.H. van der Kemp, Maastrichts belegstaat 1830-1839 onder generaal B.J.C. Dibbets. In: Orgaan der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap 1909-1910.
9. P.H. van der Kemp, Bijdrage tot de kennis der militaire toestanden in de vesting Maastricht tijdens de Staat van Beleg 1830-1839. Overdruk uit de Militaire Spectator januari-april 1905.
10. A. Haak, Generaal Dibbets. In: Kramers Kleine *Biografieën*, Rijswijk 1938.

Noten:

1. Mondelinge overlevering, opgetekend door de schrijver.
2. Ibid. PH. van der Kemp, De Belgische omwenteling in Luik en Limburg, tot aan het verlies van Venlo in november 1830, ('s-Gravenhage 1904), 144.
3. Zie noot 1.

RUIL:

Ruim 270 fotoknipsels, waaronder complete pagina's omtrent de Luchtvaartafdeling.
Periode 1911-1940.
Alle facetten van de LVA. En alles uit Nederlandse geïllustreerde tijdschriften.

GEVRAAGD:

Exemplaren 'Naam en Ranglijst der Officieren' vóór 1940.
L. Francke, 4388 EV Oost Souburg, Hudsondwarsstraat 27, telefoon.: 01184-70381.
Niet in de weekeinden!

Drs. J. HOFFENAAR *)

M.R.H. Calmeyer (1895-1990): een christen-militair en een christen-politicus met een diepgeworteld historisch besef

Op 7 maart is overleden oud-staatssecretaris van Defensie (KL/KLu) luitenant-generaal b.d. M.R.H. Calmeyer (Hellevoetsluis 1895 - Den Haag 1990). Hij was een opmerkelijk man, een christen-militair en een christen-politicus. Een man die niet alleen door zijn verschijning - kaarsrecht, lang, mager -, maar vooral ook door zijn grote betrouwbaarheid en enorme kennis van zaken bij vriend en vijand respect afdwong.

Vanaf zijn vroege jeugd werden nederigheid tegenover God, liefde voor het Vaderland en trouw aan het Huis van Oranje hem met de paplepel ingegoten. Voor deze Groeniaan waren dit geen loze kreten maar richtsnoeren die de keuzes in zijn leven metterdaad beïnvloedden. Als zoon van een marine-officier wilde hij aanvankelijk in de voetsporen van zijn vader treden, maar nadat hij hiervoor medisch was afgekeurd, besloot hij tot een carrière bij de Koninklijke Landmacht.

Voor een ambitieus militair was het Interbellum bepaald geen gemakkelijke periode. Op defensie werd bezuinigd en snelle promoties waren niet mogelijk. Calmeyer zelf was meer dan achttien jaar luitenant (1917-1935) en bijna tien jaar kapitein (1935-1945). De halfslachtige houding tegenover de defensie bij de meeste Nederlandse politici, gesteund door de meerderheid van de bevolking, was Calmeyer een doorn in het oog. Het was zijn nationale eergevoel te na. De toenmalige Nederlandse regering was de haar door God geschonken zwaardmacht in zijn ogen niet waardig indien Nederland bij een komend conflict totaal onverdedigbaar zou blijken te zijn. (De Duitse overrompeling in mei 1940 bevestigde hem in deze opvatting).

Gezien het bovenstaande behoeft het zeker geen verbazing te wekken dat Calmeyer zijn detachering bij het Nederlands-Indisch Leger in de periode 1921-1925 in vele opzichten als een verademing heeft ervaren. Hier kon hij, onder meer als marechaussee-officier in Atjeh, een duidelijke en nuttige taak verrichten. Hier ook leerde hij de christelijke en vaderlandslievende Ambonnese militairen kennen, wier zaak hij na de Tweede Wereldoorlog principieel steunde.

Zijn sterke hang naar het dienen van het nationale belang dreef hem ertoe zich in 1933 aan te sluiten bij het extreem-rechtse Verbond voor Nationaal Herstel. Al snel begreep hij dat deze partij ook doeleinden nastreefde die hij niet kon onderschrijven, en stapte hij vermoedelijk nog in 1933 op. In 1941 sloot hij zich aan bij de Nederlandse Unie. Weldra vond hij dat het Driemanschap te ver ging in de samenwerking met de Duitse bezetter en hij keerde zich in hetzelfde jaar, evenals velen met hem, weer af van deze beweging. De nationale eenheidsgedachte, belichaamd in ons vorstenhuis, bleef hij ook na de Tweede Wereldoorlog verdedigen.

In de meidagen 1940 was Calmeyer chef-staf van de Groep Kil van het Zuidfront van de Vesting Holland, het gebied ten noorden van de Moerdijkbruggen. Voor zijn krijgsverrichtingen werd hem het Bronzen Kruis toegekend. Na de capitulatie was hij werkzaam bij de Sectie Krijgsgeschiedenis van het Hoofdregelingsbureau, het voormalige Algemeen Hoofdtkwartier, totdat hij in mei 1942 in krijgsgevangenschap werd gevoerd.

Het grote publiek zal zich Calmeyer herinneren als defensiespecialist in de Tweede Kamer voor de CHU (1956-1959) en als

staatssecretaris van Defensie in het kabinet-De Quay (1959-1963). In kleinere, vooral militaire kring genoot hij echter al veel langer groot gezag. Calmeyer is namelijk een van de centrale figuren geweest achter de wederopbouw van de Koninklijke Landmacht na de Tweede Wereldoorlog. Tot begin 1951 bekleedde hij achtereenvolgens de functies van hoofd van de IIe Afdeling (Generale Staf) van het Ministerie van Oorlog, chef van het Militair Kabinet van de minister van Oorlog en plaatsvervangend chef van de Generale Staf. In de laatstgenoemde functie werd hij meegesleept in de val van zijn chef, generaal mr. H.J. Kruls. Van de militaire leiding werd in deze periode het uiterste gevergd: zij had, vooral in de eerste jaren, te kampen met een gebrek aan goed geschoold kader, materieel en opleidingsfaciliteiten, terwijl tegelijkertijd ongeveer 130.000 militairen naar Nederlands-Indië moesten worden gezonden en de Westelijke militaire alliantievorming vorm moesten worden gegeven.

Calmeyer was zich ervan bewust dat defensie niet meer een zuiver militaire zaak was, maar een die de samenleving als geheel aanging. Daarom nam hij in 1951 het initiatief tot de oprichting van het Defensie Studie Centrum, waar leidinggevende personen uit militaire en ambtelijke kringen en uit de zakenwereld elkaar ontmoetten om te praten over alle aspekten van de verdedigingsvoorbereiding. De beperkingen van de internationale samenwerking leerde Calmeyer kennen als lid van de Nederlandse delegatie bij de onderhandelingen over de totstandkoming van een Europese Defensie Gemeenschap in de jaren 1953-'55. Hoewel de EDG er nooit is gekomen, hebben deze onderhandelingen wel mede het klimaat geschapen voor de toetreding van de Bondsrepubliek Duitsland tot de Westerse Unie in 1954, sindsdien West-Europese Unie geheten, en tot de NAVO in 1955.

H.W. Tilanus, voorzitter van de CHU-fractie in de Tweede Kamer, haalde Calmeyer in 1956 in de politiek. Er was plaats voor een defensiespecialist in de fractie als gevolg van de vergroting van het aantal kamerzetels van 100 naar 150. Calmeyer vatte zijn nieuwe taak, als alle voorgaande, zeer serieus op. Bovendien stak hij zijn vaak uitgesproken meningen niet onder stoelen of banken. Er werd naar hem geluisterd.

Het verwonderde dan ook niemand dat Calmeyer in 1959, toen opnieuw een kabinet met de CHU erin aantrad, het kabinet-De Quay, werd aangezocht om staatssecretaris van Defensie te worden. Hoewel hij wenste dat de beleidsterreinen van de twee staatssecretarissen van Defensie horizontaal werden ingedeeld (materieel en personeel), accepteerde hij toch een plaats in de traditionele verticale organisatie, als staatssecretaris voor aangelegenheden betreffende de landmacht en de luchtmacht, met P.J.S. de Jong naast zich voor de marine. Twee belangrijke zaken waarvoor Calmeyer zich in deze periode heeft sterk gemaakt zijn de invoering van de F-104G Starfighter in de luchtvloot en de motorisering en mechanisering van de landmacht.

Als militair en politicus gold Calmeyer als onkreukbaar. Betrof het zaken van het geloof, dan viel er met hem helemaal niet te spotten. Zijn stijlheid en stijl bezorgden hem vele goede vrienden, maar brachten hem ook nogal eens met mensen in conflict. Bekend zijn bijvoorbeeld zijn botsingen met de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk over de toelaatbaarheid van kernwapens. Overigens gaat het hier om een kwestie waarover nu nog steeds de zogeheten realisten en idealisten met elkaar in conflict of in discussie zijn.

Calmeyer greep bij kwesties aangaande het geloof meestal terug op de ideëen van Calvijn, wiens gedachtengoed hij het best geconserveerd zag in het Franse protestantisme, dat in Nederland is belichaamd in de Eglise Wallone. Boeken op dit gebied las hij aandachtig, de zondagse preken sloeg hij bijna nooit over. De geschiedenis van Nederland en de Oranjes was voor hem totaal verbonden met het protestantse geloof. Grote bewondering had hij in dit verband voor de Franse hugenoten. Jarenlang was hij lid van de kerkeraad van de Waalse Gemeente te Den Haag en van 1952 tot 1965 was hij zelfs president-curator van de Stichting tot instelling van bijzondere leerstoelen in de

Calvinistische Wijsbegeerte. Toch had hij geen diepgaande theologische of filosofische inslag. Hij hield meer van het aanpakken van praktische, organisatorische problemen.
Niet alleen met het geloof hield Calmeyer zich intensief bezig, maar ook met de geschiedenis, met name met de Nederlandse militaire geschiedenis. Calmeyer was vanaf de oprichting lid van Mars et Historia! Voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog gaf hij door middel van vele publicaties blijk van grote belangstelling voor de militaire historie. Zeer bekend zijn natuurlijk de stafwerken over de strijd om Rotterdam en de krijgsverrichtingen op het Zuidfront van de Vesting Holland in mei 1940, die hij samen met V.E. Nierstrasz heeft geschreven.
In verschillende artikelen greep hij verder terug in het verleden: 'De slag bij Seneffe, 11 augustus 1674' (*Historia*, XI, 1946, 161-168 en 180-191) en 'Napoleon als veldheer voor onze tijd' (*Orgaan van de Vereeniging ter beoefening der Krijgswetenschap*, (1954, 145-171) zijn hiervan goede voorbeelden.
De relatie tussen het verleden, het heden en de toekomst van ons leger hield hem zeer bezig, getuige artikelen met titels als 'De verdediging in verleden en heden, met een blik in de toekomst' (*Militaire Spectator*, CIV 1935, 131-133, 165-170, 212-218 en 248-251), 'De Koninklijke Landmacht na de bevrijding. Terugblik en uitblik' (*Militaire Spectator*, CXVII, 1948, 293-310) en 'De Oorlog vroeger en nu' (*Militaire Spectator*, CXXI, 1952, 711-725). In deze lijn ligt ook Calmeyers zorg om de traditiehandhaving binnen de Koninklijke Landmacht. Men leze in dit verband zijn artikel 'Levende Traditie' in de *Militaire Spectator* van 1947, 145-150 er nog maar eens op na. Van 1946 af was hij voorzitter van de Traditiecommissie.
Eén van zijn laatste publicaties verscheen in *Mars et Historia*!
Het betreft het artikel 'Een vergeten soldaat. James Philip O'Reylly, graaf van Breny' in het juni-nummer van 1977 (p. 16-20). Het is niet geheel verwonderlijk dat een man emt een degelijk gevoel voor historie en traditie zeer veel moeite had met de ontwikkelingen in het leger vanaf de jaren '60.
Calmeyer was van 1947 tot 1952 hoofdredacteur van de *Militaire Spectator*, van 1949-1959 voorzitter van de Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, daarna erelid, lid van het bestuur van de Koninklijke Nederlandse Vereniging 'Ons Leger' (van 1967 tot 1968 voorzitter, daarna erelid) en van 1953 tot 1959 voorzitter van het bestuur van het Koninklijk Nederlands Leger- en Wapenmuseum 'Generaal Hoefer'.
Calmeyer heeft in de loop van zijn militaire, politieke en sociale loopbaan een aantal hoge onderscheidingen ontvangen. Hij is grootofficier in de Orde van Oranje-Nassau met de zwaarden en ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw en hem is het Grootkruis in de Orde van Leopold II (België) toegekend.
Zijn laatste levensjaren bracht Calmeyer door in een rusthuis van de Waalse Gemeente. Met zijn verscheiden is een 24-karaats Nederlander heengegaan.

* De auteur is verbonden aan de Sectie Militaire Geschiedenis van de Landmachtstaf.

H. MULLER

HET TURFSCHIP VAN BREDA

Het is 400 jaar geleden dat Breda op 4 maart 1590 door een list met een turfschip in Staatse handen kwam. Holland was inmiddels van Spaanse troepen gezuiverd, enerzijds door succes van wapenen door het behoud van Alkmaar (1573) en het ontzet van Leiden (1574), anderzijds door de geweldloze teruggave van Haarlem (1577) en Amsterdam (1578).

Geheel anders was de situatie in Brabant, waar belangrijke vestingsteden in Spaanse handen waren gekomen. In 1579 had 's-Hertogenbosch de Spaanse zijde gekozen. Door een offensief van Alexander Farnese, Hertog van Parma, namens Filips II landvoogd en opperbevelhebber in de Nederlanden, werd Breda in 1581 ingenomen, werd Grave in 1586 aan de Spanjaarden overgegeven en viel in 1588 Geertruidenberg door verraad. De enige Staatse steunpunten waren de door Spanjaarden omringde vestingsteden Heusden en Bergen op Zoom, alsmede Willemstad, Klundert en Zevenbergen.

De beveiliging van de zuidelijke grenzen van de jonge republiek was dus wel in gevaar en derhalve voor Prins Maurits noodzakelijk de bevrijding van de zuidelijke Nederlanden met spoed ter hand te nemen. Een gelukkige omstandigheid hierbij was, dat Parma naar Frankrijk was gezonden om daar de Spaanse belangen te behartigen. Als Breda weer in Staatse handen zou kunnen komen werd de vijandelijke vestinglinie doorbroken.

Uit wiens brein het plan voor een aanslag op Breda door middel van een turfschip is ontsproten is niet met zekerheid bekend. De archiefstukken die hierover wellicht opheldering hadden kunnen geven zijn verdwenen en waarschijnlijk door de Spanjaarden bij de inname van de stad in 1625 vernietigd om zo doende de smaad van 1590 uit te wissen.

Het is waar dat Prins Maurits in 1589 bezoek heeft gehad van een aantal ingezetenen van Leur, een dorp behorende bij de Baronie van Breda, zodat toen vermoedelijk dit plan is geboren. Deze bezoekers waren leveranciers van turf aan het Kasteel van Breda (waarin nu de Koninklijke Militaire Academie is gevestigd) en daardoor bekend met de situatie ter plaatse en onverdacht voor de bezetting van het kasteel.

Vermoed wordt dat de schipper, Adriaan van Bergen, het plan heeft geopperd, hoewel een andere turfschipper, Willem Jacobs, wordt genoemd in 'Een nyeu Liedeken vant innemen van Breeda', nae de wijse van LXVIII Psalm, Staet op Heer toont u onvertsaecht' dat reeds in 1590 werd verspreid. Het hierop betrekking hebbend couplet luidt aldus:

'Graef Mauritz met een cloeck verstant,
Een jonger Vorst, vroom en vailliant,
Heeft dit feit wel begonnen,
Deur goeden raet hem aenghedient,
Van een Turf-schipper, als goet vrient,
Van Willem Jacobs versonnen,
Die t'Vaderlant was toeghedaen,
Soo ghy sult hooren deur t'vermaen
Hoe hy dat heeft besteken
t'Was den Turf-schipper vant Casteel
Binnen Breda dat schoon Juweel,
Weert een Romeyn gheleken.'

Wie ook de werkelijke vader van het plan geweest moge zijn, er volgde overleg tussen Prins Maurits en Johan van Oldenbarnevelt, hetgeen resulteerde in een verzoek aan kapitein Charles de Heraugière de actie tegen Breda te leiden, waaraan deze gaarne gevolg gaf. Hij had zich bij eerdere acties als een goed officier doen kennen, maar had ook nog iets goed te maken na een afpersingsaffaire in 1589, waaraan hij mede schuldig was geweest. Als uitgangspunt voor de actie werd besloten de schans Noorddam ten noorden van Zevenbergen te benutten. Vervolgens diende het turfschip te Leur zodanig te worden ingericht, dat een 70-tal soldaten onder de deklast van turf verblijf konden houden. Voorts moest in Willemstad en Klundert een strijdmacht onder Prins Maurits worden samengetrokken, waarvan de voorhoede, gecommandeerd door Philips, Graaf van Hohenlohe, terstond na het gelukken van de aanslag voor Breda moest zijn om het succes te consolideren. Ook moest worden gezorgd voor een grote voorraad krijgsbenodigdheden en voedsel voor het geval Parma zou besluiten de stad door een beleg te hernemen. Bij de aankoop daarvan heeft vooral Van Oldenbarnevelt, die hiertoe in Dordrecht verblijf hield, zich ingezet. Dit alles moest nauwkeurig op elkaar worden afgestemd en diende onder strikte geheimhouding te geschieden. Voorwaar geen eenvoudige opgave.

Zondagavond, 25 februari, zouden bij het Swertsenburgerveer kapitein De Heraugière, 4 officieren en 68 soldaten aan boord van het

turfschip gaan om de volgende dag af te varen. Deze plek ligt bij de huidige brug over de Mark in de weg van Leur naar Zevenbergen. Toen De Heraugière op het vastgestelde tijdstip met zijn mannen arriveerde, vond hij echter geen schip. Was de gehele opzet verraden? Neen, de schipper kwam aanlopen met het bericht dat de knecht zich had verslapen! De inscheping werd toen uitgesteld naar de volgende avond van maandag 26 februari. Maar opnieuw werd de afvaart naar Breda vertraagd. Door de oostenwind was de Mark te ondiep geworden terwijl ook de ijsgang op de rivier de vaart zou bemoeilijken. Het gevolg hiervan was dat de bemanning tot donderdagmorgen, 1 maart, dus twee dagen en drie nachten in het ruim moest blijven onder de meest primitieve omstandigheden in een donkere ijskoude beperkte ruimte, zonder luchtverversing en zonder ook maar enig comfort.
De Heraugière liet de Prins vragen of onder deze omstandigheden de onderneming maar niet beter afgelast zou moeten worden. Deze echter besloot nog één dag te wachten in de hoop dat de wind zou draaien en de vaaromstandigheden zouden verbeteren. (Hier dringt zich een vergelijking op met Eisenhouwer die ook onder de druk van de weersomstandigheden het *risico moest* nemen D-day één dag uit te stellen). Die ene dag uitstel werd benut om de bemanning in de frisse lucht te brengen en de hoog nodige lichaamsbeweging te geven om fit te zijn voor het komende gevecht. En inderdaad de wind begon uit een gunstiger hoek te waaien en de actie kon beginnen. Zaterdagmiddag 3 maart werd Breda binnengevaren en werd de afsluitboom achter het schip gesloten.
Teruggaan was niet meer mogelijk.
Gedurende het uitstel lag het leger van Maurits werkloos bij Klundert. Kon de onderneming desondanks toch nog geheim worden gehouden? Neen, niet helemaal. Er kwamen geruchten over muiterij in Geertruidenberg en troepenverplaatsingen voor een aanslag op Breda of Geertruidenberg. In Engeland deed zelfs het verhaal de ronde dat Breda genomen was. Door die geruchtenstroom kreeg de Hertog van Parma de indruk dat Prins Maurits het op Geertruidenberg gemunt had en hij droeg de gouverneur van Breda, Ordoardo Lanzavecchia op het bevel over die belangrijke vestingstad op zich te nemen en de leiding over de compagnie Italianen in het Kasteel van Breda over te laten aan zijn zoon Paolo Antonio. Het garnizoen in de stad Breda bestond uit 5 compagnieën Italiaanse infanterie en een vaan ruiters, maar dat was toen wel van zijn gouverneur en opperbevelhebber beroofd. Dit heeft uiteindelijk niet weinig bijgedragen tot het welslagen van de onderneming met het turfschip.
Het schip werd bij aankomst bij het kasteel geïnspecteerd door een korporaal van de wacht, die zijn taak kennelijk niet al te serieus opvatte, want hij merkte niets van de aanwezigheid van 70 soldaten in het ruim onder de deklast van turf. Het schip had voor het binnenlopen aan de grond gelegen waardoor het water maakte met als gevolg dat de mannen in het ruim tot aan hun knieën in het water zaten. Toch nog een geluk, omdat het lawaai van de pompen alle geluiden uit het ruim overstemde. Bekend is de geschiedenis van luitenant Mathijs Helt, die zijn dolk aan een ander gaf met het verzoek hem door het hart te steken, zo hij de aandrang tot hoesten niet zou kunnen onderdrukken en daardoor allen zou verraden.
In de nacht van 3 op 4 maart werden eindelijk de 70 mannen bij maanlicht ontscheept en gesplitst in twee afdelingen met opdracht de toegangen naar de stad te bezetten. Na korte felle gevechten tegen de inmiddels gealarmeerde bezetting gelukte dit en moesten de Italianen zich terugtrekken op het kasteel van waaruit zij de stad via de Antwerpse Poort uitvluchtten.
Een aantal Bredase burgers, beducht voor het gevaar waarin hun stad verkeerde, trachtte de brug tussen het kasteel en de stad in brand te steken, wat mislukte. Zij waren bevreesd voor plundering door de overwinnaars. Geplunderd is er echter niet, wel moest de stad een schatting betalen.
Zo viel de stad in Staatse handen zonder dat Hohenlohe met zijn troepen te hulp hoefde te komen. Dat de goed getrainde en gedisciplineerde Italiaanse soldaten zo snel het hazepad kozen was vermoedelijk het gevolg

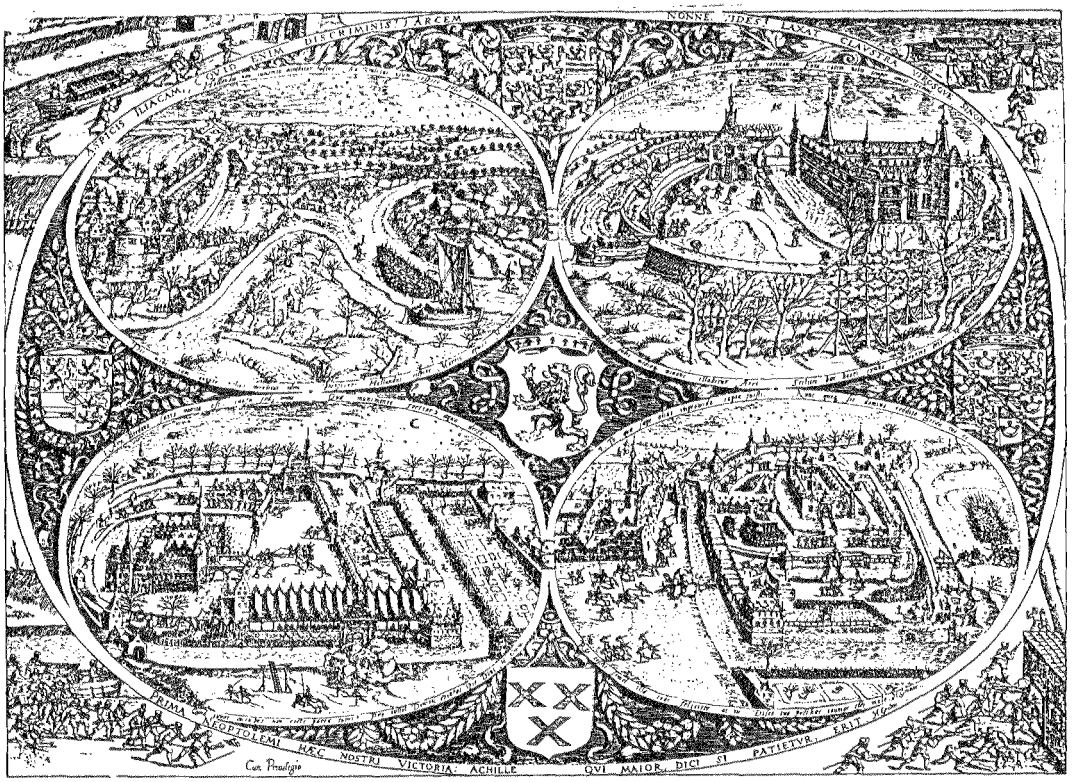

Verrassing van Breda. Een zeldzame gravure van B. Dolendo (geb. ca. 1560, gest. 16 . .), voorstellend de verrassing van Breda door Heraugière, op 14 maart 1590, door middel van een turfschip. Achtereenvolgens beelden de voorstellingen in de ovale de verrassing uit. Om de ovale een vierregelig vers van Hugo de Groot. (Atlas van Stolk, Rotterdam).

van de volkomen verrassing, de onbekendheid met de sterkte van de aanvallers, het ontbreken van de opperbevelhebber, die naar Geertruidenberg was gezonden en wellicht ook de toevallige omstandigheid dat het vastenavond was, een avond dat de drank rijkelijk pleegt te vloeien.

Het slagen van deze riskante onderneming was voor een groot deel te danken aan het initiatief en de moed van een eenvoudige turfschipper, Adriaan van Bergen, en het voortreffelijke leiderschap en de doortastendheid van Charles de Heraugiere, die onder zeer moeilijke omstandigheden de discipline en gevechtsbereidheid van zijn mannen wist te bewaren.

Turf werd in die dagen niet alleen gebruikt als brandstof maar ook voor isolering van vloeren. Bij een restauratie van het Kasteel van Breda in de 70-er jaren van deze eeuw zijn onder de vloer van de Koningsgalerij turven gevonden die daar tussen 1686 en 1695 zijn aangebracht. Een aantal van die turven is onder het portret van Adriaan van Bergen in de Heldengalerij neergelegd.

Het Spanjaardsgat tussen de Duiven- en de Granaattoren op het terrein van de KMA is niet de plaats waardoor het turfschip naar binnen is gevaren, hoewel de naam zulks wel zou doen vermoeden. Deze doorgang is pas in 1610 gegraven. Het schip is aan de noordzijde van het kasteel binnengekomen en de plaats waar het werd afgemeerd wordt gemarkeerd door een monumentje, 'Het Voske', bekroond door een vos, een hellebaard en een vlag.

Wat is er met dit vermaarde turfschip gebeurd?

Omdat het door de verbouwing ongeschikt was geworden voor het vervoer van turf, is het in de gracht bij het kasteel blijven liggen. Adriaan van Bergen verkocht het aan Breda

en verliet de stad. Aan het schip werd geen onderhoud meer gepleegd, het dreigde te zinken en de magistraat van de stad liet het op de vaste wal brengen. Na de herinname van Breda in 1625 werd het door de Spanjaarden gevonden en in de avond van 23 juni van dat jaar verbrand. Breda heeft het turfschip niet vergeten. Het congrescentrum in de stad heet 'Het Turfschip' en ook is er in 1954 de Sociëteit "t Turfschip' opgericht, die nog steeds bestaat en floreert. Schipper Van Bergen is vereeuwigd in een beeld op het stadserf en er is een Adriaan van Bergenstraat. Ook Leur kent zijn Van Bergenplein en heeft een beeld van de schipper op de Geerkade. Wat dat betreft is De Heraugière er maar bekaaid van af gekomen, geen straat en geen monument! Wel werd hij beloond met het gouverneurschap van de stad Breda.

Het is eigenlijk onbegrijpelijk dat de Italiaanse bezetting van Breda zich zo heeft laten verrassen. De geheimhouding was niet meer zoals het zijn moest en het was niet de eerste keer dat door middel van een turfschip of -schepen met soldaten, pogingen tot inname van een stad zijn ondernomen. In 1575 is getracht Amsterdam met vier 'Turffschouwen', waarin soldaten, te nemen, hetgeen mislukte en in 1587 heeft zich in de buurt van Franeker bij Dronrijp iets soortgelijks voorgedaan met een 'turffschuit' waarover echter geen bijzonderheden bekend zijn en wat waarschijnlijk ook op een mislukking is uitgelopen.

Bronnen:

J. Bosscha, Neerland's heldendaden te land. Deel I.
Dr. J.W. Wijn, Het turfschip van Breda, Historia, maart 1940.
A. Hallema, De krijgslist met een turfschip, Ons Leger, nov 1954.
Drs. B.G.J. Elias, De Tachtigjarige Oorlog.
Paul Meeuwissen, List turfschipper belangrijker dan het resultaat van de actie, Breda's Zondagblad, 9 april 1989.

C.A. HESHUSIUS

Uit het dagboek van luitenant Donck (XLI)

BIJ DE BURG VAN MANÉ

We weten uit voorgaande aflevering dat de genie nog steeds geen kans had gezien de door de bandjir (=hoge wilde waterstand van de rivier na zware slagregens) aangetaste spoorbrug over de Kroëng Goentji of Kroeng Mané afdoende te repareren. Nog weken lang moesten de van de richting Lho Semawé in het oosten komende treinen op die oostelijke oever halthouden. De lading werd telkens met mankracht (tot 200 Chinese koelies toe!) over de ingezakte brug naar de westelijke oever gesjouwd en aldaar in andere wagons geladen. Deze overslag was een ernstige overlast en had het gereedkomen van de treinverbinding aan de noordkust van Atjeh lelijk vertraagd. Op 24 november 1902 was luitenant Donck vanuit zijn bivak met een transport oostwaarts naar die bewuste brug gezonden als commandant: 'Op transport geweest naar Mané; onze onderluitenant moest geëvacueerd worden; hij heeft te veel last van malaria. Het was smoorheet'. Hij ontmoette er luitenant Overing die van de andere zijde was gekomen en in het dagboek troffen wij tot onze vreugde de foto aan die hierbij is afgedrukt.

Van collega Overing vernam Donck nog een detail over de afloop van het drama met de patrouille van luitenant De Kok, een paar dagen terug in het moerasgebied van de Keureutoë-rivier (ook in vorige aflevering van M.H.):

'. . . vertelde mij, dat nog vier ongewapende Inlandse fuseliers van de patrouille op Blang Reumah waren aangekomen. Overdag hadden zij zich schuil gehouden en alleen bij nacht gemarcheerd.' Het mag een wonder heten dat deze militairen nog konden ontsnappen; de streek was zeer dun bevolkt; zij

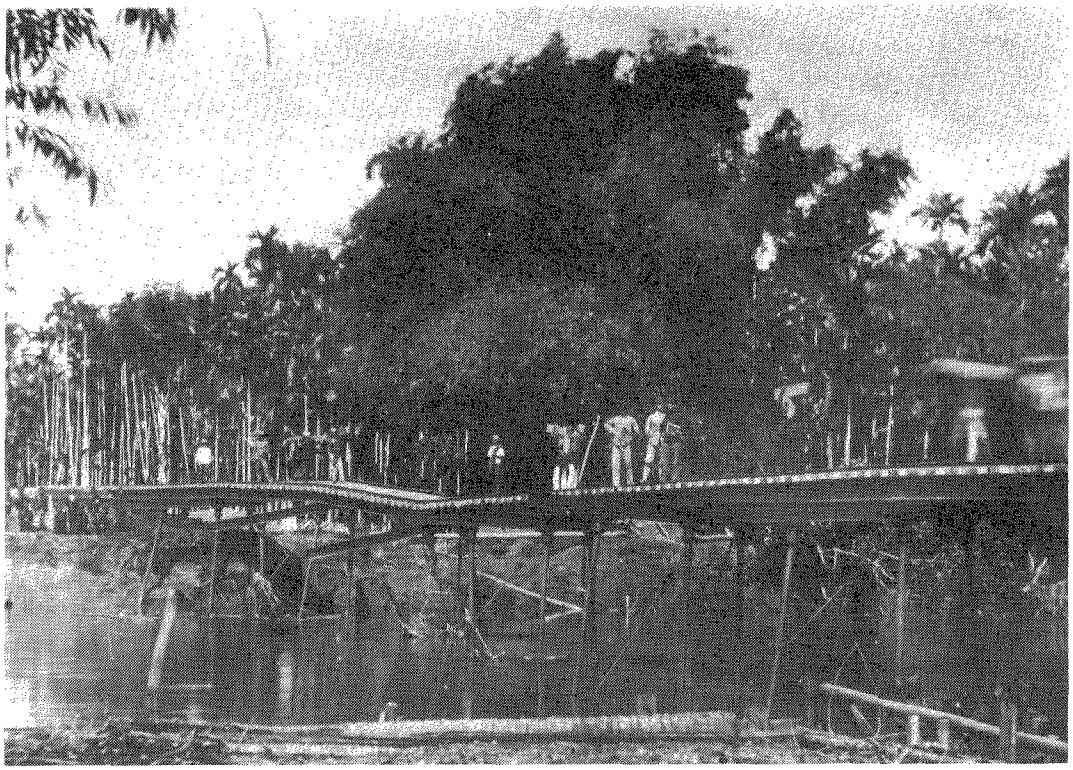

Een foto genomen op 24 november 1902, Atjeh's Noordkust, op de spoorbrug bij Mané. Dat deze brug behoorlijk ontzet was kunnen wij duidelijk zien. Met tientallen ingehuurde sjouwers (koelies) moesten de wagonladingen te voet over de brug worden gedragen; men kan meerdere dragers zien lopen. Geheel midden op de brug in wat lichtere kleding twee officieren (links luitenant Overing en rechts luitenant Donck) tesamen met twee onderofficieren in donker uniform. (Foto: Collectie C.E. Donck).

zouden anders als vreemden - Javanen, Ambonnezen of Menadonezen - direkt zijn opgevallen en worden afgemaakt. Want de Atjehers maakten doorgaans geen KNIL-militairen krijgsgevangen . . . Van militaire zijde werden er wèl gevangenen gemaakt. Zo op 30 november 1902 noteerde Donck: 'Een patrouille van Lho Semawé heeft het geluk gehad op een bende van zestig man te stuiten. Dertig van hen en vele geweren vielen in onze handen. Dat was weer eens een goed succes'. Het jaar 1902 was voor Nederlandse zijde in Atjeh, mede vanwege het lot van De Kok en de zijnen, een gevoelig verliesjaar geweest. Het aantal gesneuvelden en overledenen tengevolge van gevechtshandelingen zou later niet meer geëvenaard worden: het waren er 88, van wie vijf officieren. Verder hadden wij er 449 gewonden. De tegenstander in Atjeh liet 2.582 doden in onze handen achter, terwijl er bij deze gevechtshandelingen 391 van hen werden gevangen genomen en 2.465 vuurwapens werden buitgemaakt. (1)

PROMOTIE, KRANTEN EN POST

Op 2 december 1902 kreeg Donck telefonisch bericht van zijn collega van Linden Tol - ook van de KL bij het KNIL gedetacheerd - 'dat ik volgens de courant met ingang van 6 november 1902 tot eerste luitenant ben bevorderd. Ik ben dus 6 jaar en 38 dagen lang tweede-luitenant geweest.' In onze dagen, aan het eind van de twintigste eeuw, staat men dan niet alleen te kijken naar de lange termijn in de laagste officiersrang maar vooral om het feit wij doelden reeds eerder op het verschijnsel - dat dit uit de krant kwam.

Wij lopen even wat vooruit in het dagboek en

moeten dan constateren dat Doncks promotie officieel pas doorkwam op 31 januari 1903, dus pas twee maanden later; want de krant die van Linden Tol had gelezen was ook al 'oud'. Bij nuchter bekijken was dit toch ook weer niet al te wonderlijk. Promoties van officieren kwamen in Nederland zeker in die tijd nog in de krant; het was in die periode echt belangrijk nieuws . . . Zo van belang dat men die bevorderingen van een Nederlands persbureau naar een Indisch persfiliaal telegrafeerde indien de betrokken officier aldaar bij het KNIL was geplaatst. Dan kwam het - uiteraard eerst in Batavia in een Indische krant. En op Atjeh werd die krant dan na een paar weken ontvangen en in de soos bestudeerd. Waarna het nieuws via min of meer functionerende telefoonlijnen of met een boot overzee naar de kustplaatsen kwam. Het ministerie van oorlog in Nederland maakte voor het hoofdkwartier van het KNIL in Indië een papieren brief toen nog meestal met de hand geschreven welke brief per mailboot vier weken vanuit Nederland naar Indië voer. Ook in Indië moesten weer papieren brieven naar die bevelhebbenden worden gezonden dat er luitenants bevorderd werden, enzovoorts. Twee maanden is in dit verband dus nog niet eens zo heel lang . . . Ook met de gewone post zat het mis; Donck en zijn chefs hadden weken lang geen brieven gehad; zij vonden de postregeling een 'janboel'. Enkele dagen na deze constatering kwam er heel wat post en kranten voor een ieder die daar op wachtte.

Met deze zending was Donck vele uren bezig. Kenmerkend voor die verre jaren waren enkele notities uit het dagboek: 'Uit de courant vernam ik dat de Boevé, een van mijn medegeleiders op het stoomschip 'Salak' (waarmee hij bijna vier jaar geleden uit Holland was vertrokken; zie MH van jan. 1977 blz 14; aflevering 1; CAH), in Djokja aan cholera was overleden. Onlangs was hij van Bandjermassin op Borneo naar Java-Djokja geëvacueerd. Arme kerel, zo jong nog en thans reeds dood'. (2) En voorts werd zijn verloofde in Nederland ongerust: 'zij vraagt zich af of ik nog wel tot eind 1903 op Atjeh kan blijven in verband met mijn gezondheid. Ik ben nu al weer tien weken op Panté Lhong en gevoel mij heel goed. Toch zou ik voor mijn vertrek naar Holland Java nog eens willen zien. De vijf weken dat ik op Batavia was moest ik gebruiken om mij in te schieten. Maar ja, de kans daar op is niet groot.' Alweer vooruitlopend als commentator, kunnen wij mededelen dat deze wens om nog een tijdje Java te zieñ vervuld zou worden.

NOG MEER GEDACHTEN OP EEN ATJEHSE BUITENPOST

Aangezien in dit deel van Atjeh veel colonne- en speurwerk door militairen van het Korps Marechaussee werd verricht, trok Donck er als gewone infanterist niet meer zo veel op uit. 'Jammer dat wij nooit op colonne gaan; dit is het werk van de Marechaussee. Voor mij transport lopen, passen controle, het werk aan de spoorbaan dekken en verder de diensten in het bivak. Ik zou best er wel eens op uit willen. Kapitein Colijn was vanmorgen te Lho Semawé aangekomen met drie brigades marechaussee; hij gaat patrouilleren langs de Kroëng Piada; de streek waar de patrouille De Kok in de val liep.'

Eerder maakte Donck melding dat de marechaussee, met name het onderdeel van de overbekende onderluitenant Christoffel, een der echtgenotes van de pretendent-sultan van Atjeh had gevangen genomen. Later zou nog een van diens vrouwen worden opgepakt. De sultan bood daarna, in januari 1903 zijn onderwerping aan. Dit feit had weinig politieke betekenis aangezien in het verzet niet de sultanspartij doch die van de volkshoofden de overwegende invloed had. De eerste echtgenote werd met alle eerbied aan haar rang verschuldigd door de militaire detachementen door gezonden en naar Koeta Radja geleid. Ook Donck was daarbij enige malen betrokken.

En tenslotte, toen hij vernam dat collega van Lindel Tol spoedig van Atjeh zou vertrekken om naar Nederland terug te gaan, constateerde Donck dat hij zelf inmiddels tot de officieren behoorde die het langst bij het 12e Bataljon op Atjeh zaten. En dat in negen maanden tijd. Dit ontlokte hem de notitie 'Wat verslindt Atjeh toch een aantal officieren!'

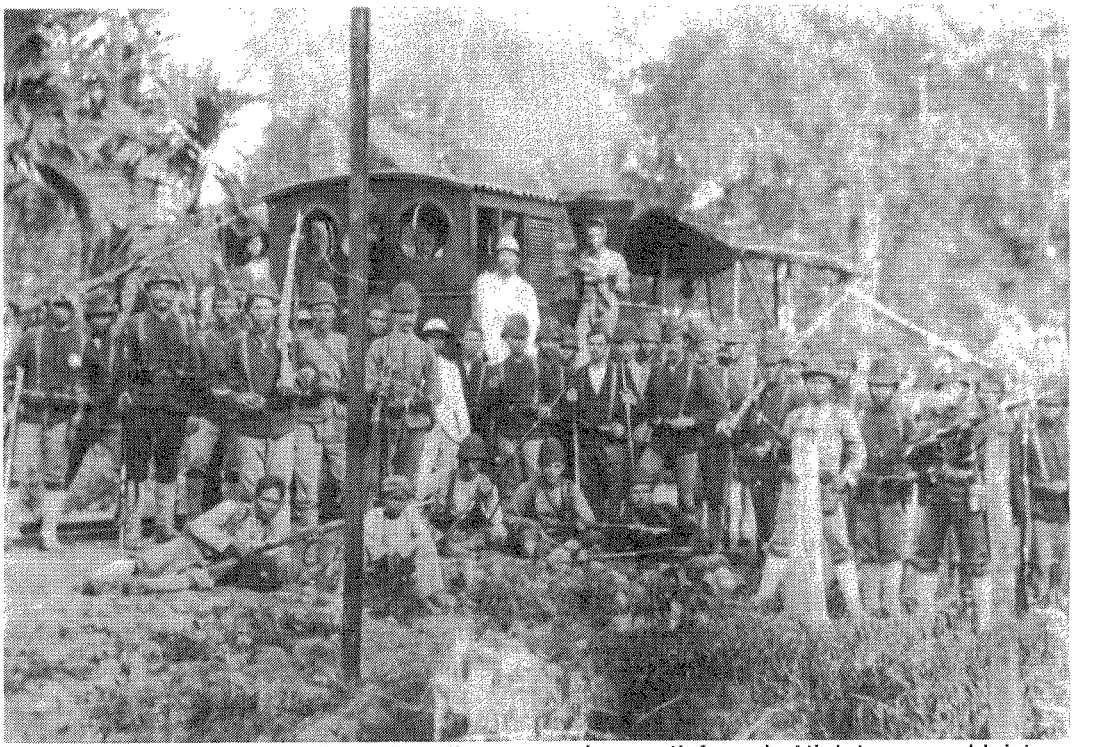

Eveneens aan Atjeh's Noordkust zien wij een stoomlocomotief van de Atjeh-tram; machinist en stoker hangen naar buiten. De Europese figuur in het wit is een genie-opzichter. Hierbij een militair bewakingsdetachement met Europese en inheemse manschappen. Vlak tegen de voorzijde van de locomotief een kleine open wagon met zonnedak voor een paar direkt beveiligende soldaten tijdens de rit. Rechts zien wij een open goederenwagon met koelies. En midden voor een Atjehse jongen die met zijn geitje ook op de foto wilde.
(Foto: Collecte Legermuseum, Delft).

Toen Donck eens bij zijn bataljonscommandant in Lho Semawé was, besprak hij zijn plan om voor vertrek naar Nederland nog een poosje op Java te mogen dienen. 'Met de majoor over het indienen van een request gesproken. Hij gaf mij de raad als reden op te geven, dat ik mij gaarne op de hoogte wilde stellen van de aard der oefeningen in groot verband. Hij zou gunstig adviseren'. In de streek van Peusangan bleef het rustig; enige patrouilles die Donck liep, waren zeer rustig. Elders in Atjeh moest men de dood betreuren van luitenant van Aken. Deze had een vluchtende Atjeher persoonlijk achterna gezeten tot aan de trap van diens huis. En had de man aan zijn jas gevat, waarop deze, zich omdraaiende, de officier met zijn stiletto (de Atjehse reuntjong) fataal in de keel stak. Donck noteerde: 'Dit is ook het werk niet van een officier; op een Atjeher die weg loopt moet worden geschoten. Bovendien moet een officier in bedekt terrein steeds zijn klewang trekken, hetgeen Van Aken ook niet had gedaan.' Met Van Aken had Donck destijds op Blang Reumah gezeten. En nog voor de jaarwisseling was er weer een incident waarbij een officier, luitenant Bouwman ook een goede bekende van Donck verminkt bij een klewangaanval op zijn patrouille. Hij moest de linkerhand missen. 'Hij had zijn klewang niet getrokken toen hij bij die aanval een klewanghouw van een Atjeher met zijn linkerhand afweerde.' (3)

Uit talloze positieve en negatieve ervaringen uit de strijd tegen de 'binnenlandse vijand' en de problemen die zich daarbij konden voordoen kwamen, allereerst in Atjeh, maar later ook in andere delen van de archipel bepaalde zakelijke gedragscodes en drills uit

Een militaire buitenpost in Atjeh in de tijd dat luitenant Donck daar ook was. Welk bivak dit is, is helaas niet bekend. Zo'n buitenpost was bepaaldelijk geen luxueuze instelling. Let op de primitieve legeringsbarakken. Op de voorgrond de wacht. De prikkeldraad-omheining is niet te zien; die bevindt zich net onder de foto; we zien rechts voor nog wel een paal voor de verlichting van het voorterrein. De rivier, kali of kroëng, is van belang voor was- en kookfaciliteiten, drinkwater (na zuiveren en koken), maar ook voor baden en WC's. In deze bivaks verbleven doorgaans ook de vrouwen en kinderen van de militairen. (Foto: Collectie Legermuseum, Delft).

voor de patrouilles. In 1924 ontstond tenslotte een later overbekend typisch koloniaal-militair voorschrift, het VPTL of Voorschrift voor de uitoefening van de Politiek Politionele Taak van het Leger, waarin al dit soort zaken was vastgelegd. Daarbij behoorde een los boekwerk, aangeduid als 'Voorbeeldenboek-VPTL', met daar in de meest voorkomende fatale fouten die in het verleden gemaakt waren door commandanten van kleine patrouillerende eenheden. Oneerbiedig sprak men van 'de bijbel voor de jonge officier en de sergeant op de buitengewesten . . . je stond er mee op en je ging er mee naar bed.'

DE OVERPLAATSING EN DE PROMOTIE

Hoewel generaal Van Heutsz het rekest van Donck voor plaatsing naar Java niet gunstig had beoordeeld (officieren die toch binnenkort weer naar Nederland vertrekken en zich in Atjeh hebben ingewerkt, kunnen beter op Atjeh blijven) kwam de bataljonscommandant, majoor Fischer, op 29 januari 1903 Donck bellen. 'Hij vertelde mij die avond dat ik volgens courantenbericht (!) overgeplaatst was naar het 20e Bataljon Infanterie te Weltevreden. Jongen, dat was een verrassing, daar had ik niet meer op gehoopt. Aardig van majoor Fischer om mij dadelijk op te bellen. Als ik nu maar voor mijn vertrek de officiële benoeming tot eerste in mijn bezit krijg. Want om nu nog als tweede te Batavia te komen, zou ik hoogst onplezierig vinden. Kort daarop belde, ook uit Lho Semawé, controleur Frijling me met het zelfde doel op.' In Lho Semawé kwam de post immers per boot aan; zowel de majoor als de bestuursambtenaar hadden meteen de

'nieuwe' pas aangekomen krant gepakt . . : 'De makkers in het bivak delen mijn vreugde, maar, zij waarschuwen mij, dat ik goed en wel op Java te Batavia zijnde, nog wel eens naar het Atjehleven zal terug verlangen. Kan best! Want tussen dit leven en dat in een groot garnizoen is een hemeldbreed verschil. Toch is het wel goed voor mij, want dat rimboe-leven drukt een stempel op ons.' En zaterdag 31 januari, twee dagen later dus, was het zo ver. Van patrouille terugkomend was er een officieel bericht: 'Mijn benoeming is thans af, zodat ik mijn jas met twee sterren kon aantrekken.'

Noten:

1. G.D.E.J. Hotz; Beknopt Overzicht van de Atjehoorlog; blz 88/89, Breda, KMA, 1924.
2. Op de foto (in aflevering I in MH jan 1977) bij het vertrek van het schip, kunnen wij de Boevé links van Donck zien zitten.
3. Om in den vervolge een eind te maken aan dit soort slecht aflopende onnadenkendheden van te voortvarende jonge officieren, werd later bepaald dat een officier op patrouille in verzetsgebied doorlopend en van vlakbij begeleid diende te worden door een inheems soldaat die de klewang had getrokken en de karabijn tot vuren gereed had. Deze militair was een soort lijfwacht; in het KNIL-jargon 'dardanel' genaamd.

L. SCHUITEMAKER

FOERIER VAN RANG NAAR FUNCTIE

Hoewel de extra chevron op de linkermouw in 1956 verviel, was al enkele jaren de functie-benaming 'fourier' Vervangen door die van sergeant- of wachtmeester-bevoorrading. Bij de parate troepen werd deze functie over het algemeen vervuld door een dienstplichtig onderofficier, die hiervoor aan de kaderschool van zijn wapen of dienstvak een geeigende opleiding had gekregen. (1) In het hierna volgende zullen we ons dan ook bezig houden met de situatie van voor 1940, toen we nog in het vak vergrijsde fouriers hadden.

Daar deze functionaris niet met sergeant of wachtmeester werd aangesproken, maar met fourier, had het er veel van of dit een afzonderlijke rang was. Deze indruk werd dan nog versterkt doordat op de instructieplaten 'Rangen en Graden' de linkermouw van de fourier met een chevron zowel beneden als boven de elleboog met het onderschrift 'fourier' afzonderlijk werd afgebeeld. De vraag rang of functie wordt evenwel beantwoord in de brief van de Minister van Oorlog van 4 maart 1910 Kabinet Litt. X- 20, gericht aan de Koningin, waaruit we citeren:
Het behaagde Uwer Majesteit, bij Koninklijk Besluit van 8 maart 1909 nr. 99, laatstelijk gewijzigd bij het Koninklijk Besluit van 13 oktober 1909 no 63, eene nieuwe soldijregeling vast te stellen.
Een van de grondbeginselen, waarna het stelsel werd opgebouwd was de bevordering van een gewenschte afwisseling in de dienst van de onderofficieren, waarbij echter in het eerste gedeelte van hun loopbaan meer in het bijzonder van hen partij werd getrokken voor de opleidingg terwijl later het administratieve werk meer op de voorgrond treedt, en zij ten slotte in een administratieve werkkring de afsluiting van hun militaire loopbaan vinden. Daartoe wordt echter reeds in de aanvang opleiding en het opdoen van practische ervaring in administratieve arbeid noodig geoordeeld, waarvoor de werkkring van fourier een aangewezen functie is. Tot nu toe echter behoorde de fourier als afzonderlijke rang tot de organisatie van de verschillende onderdelen, terwijl volgens het bovenstaande de fouriersfunctie een van de werkkringen zou moeten vormen, welke de onderofficier, die in de termen valt om tot

de hogere rangen op te klimmen, moet doorloopen.
In verband hiermede wordt het gewenscht geacht, de fourierspositie als afzonderlijke rang te doen vervallen, doch de functie, daaraan verbonden, te doen waarnemen door een daartoe alleszins geschikt onderofficier, tot het onderdeel behorende. Op die wijze wordt voorkomen dat men fouriers krijgt die voor geen ander dan administratief werk geschikt zijn, bijgevolg nimmer bij de instructie kunnen optreden en daardoor ook van verdere bevordering blijven uitgesloten. Uit het vorenstaande volgt dat in de eerste plaats sergeanten (wachtmeesters) 1e klasse voor het verrichten van den dienst van fourier in aanmerking komen. Ten einde nu niet aan de opleiding te schaden is het in verband daarmede wenschelijk het aantal sergeanten (wachtmeesters) 1e klasse, of waar deze niet, doch de fourier wel tot de organisatie behoren, het aantal sergeanten evenveel te vermeerderen als het totaal aantal onderofficieren door het vervallen van de fouriers zou verminderen. Als gevolg van de afschaffing van den fouriersrang wordt het tevens wenschelijk geacht bij het Wapen der Infanterie den fourier-instructeur en den korporaal-fourier te doen vervallen. De eerstgenoemde zou kunnen worden vervangen door een sergeant 1e klasse, terwijl de dienst van korporaal-fourier ware te verrichten door een daartoe geschikte korporaal, in verband waarmede het aantal korporaals per compagnie met één ware uit te breiden. Wat het onderscheidingsteeken betreft, wordt het wenschelijk geacht geacht dat de onderofficier die de dienst van fourier verricht onmiddellijk te herkennen is in verband waarmede door hem, behalve het aan zijnen rang verbonden distinctief, de fourierschevron, als thans door den fourier gevoerd wordt gedragen zou kunnen worden, doch alleen op de linkermouw. In het op deze brief volgend Koninklijk Besluit van 15 maart 1910 nr 68) werden derhalve de 'echte' fouriers uit de organisatie geschrapt en vervangen door sergeanten of wachtmeesters dienstdoend fourier. Bovendien werd in dit zelfde KB de chevron op de linkerbovenmouw ingevoerd. Voor 1910 droegen de fouriers chevrons op de beide bovenmouwen. (3)

Verklaring van de noten:

1. Voor 1940 vond de opleiding van dienstplichtigen voor de functie van fourier plaats aan de School voor Dienstplichtig Onderofficieren Administrateur (SDOA) plaats. De hoogst geslaagden van deze opleiding werden bij vertrek met groot verlof aangesteld tot dpl. SMA of OWA de overigen kregen een mobilisatiebestemming als sergeant-(wachtmeester)-dienstdoend fourier.
2. In het boek 'Uniformen en emblemen van de Koninklijke Landmacht vanaf 1912' van M. Talens staat op pag. 47 vermeld dat het onderscheidingsteken voor fourier werd vastgesteld bij KB van 12 febr. 1820 nr 78. Bij dit KB werd de rang van (sergeant)fourier ingesteld. De korporaals-fourier droegen reeds sinds 1796 chevrons op beide bovenarmen.
3. Afbeeldingen van 'echte' fouriers staan onder meer in het in 1980 bij de Staatsuitgeverij verschenen boek 'Grenadiers en Jagers in Nederland' op blz 71 en in het boek van de Generaal Bartels 'Vier eeuwen Nederlandse Cavalerie' op pag. 128 (voorste rij, derde van links).

DE DONDERBUS

Inkoop Verkoop Ruil

Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie Eerste en Tweede Wereldoorlog. Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres:
Oostzeedijk beneden 231 A
3061 VW Rotterdam.
Geopend: vrijdag 19-21 uur,
zaterdag 10-18 uur.
Telefoon: 010-4140267
01862-2338
3274 ZJ Blaaksedijk - NL

BESTUURSMEDELINGEN

JAARPROGRAMMA

Zaterdag 19 mei: Voorjaarsexcursie naar Driebergen en Doorn.

Zaterdag 16 juni: Vergadering met afdelingscorrespondenten in Buren.
september: Najaarsexcursie naar Brussel. Juiste datum nog niet vastgesteld.

Zaterdag 10 november: Algemene Ledenvergadering in het Militaire Luchtvaart Museum te Soesterberg.

OPEN DAGEN KRIJGSMACHT

9 juni: Open Dag Koninklijke Luchtmacht, Vliegbasis Leeuwarden.
16 juni: Open Dag Koninklijke Landmacht, Nunspeet.
22-24 juni: Vlootdagen Den Helder.

VOORJAARSEXCURSIE

Op zaterdag 19 mei a.s. vindt de voorjaarsexcursie plaats. 's Morgens brengen we een bezoek aan Huis Doorn te Doorn. Na de lunch, die in het Sociaal Cultureel Centrum Champ Aubert (Boterbloem 2, Driebergen) zal worden genoten, bezoeken we het museum Collectie Militaire Traditie van ons lid Jaap van der Burg te Driebergen.

In beide musea zijn thans thema-exposities te bezichtigen. Driebergen: Doorn: 'De Keizer gekiekt'.
In verband met een omvangrijke restauratie gaat Huis Doorn met ingang van 1 september a.s. anderhalf jaar dicht.

De kosten van de excursie bedragen *f* 25,-per deelnemer.

J. van den Berg

Stichting Collectie Militaire Traditie Jaap van der Burg

Museum:
Van Rijckevorselstraat 2, Driebergen.

Kantoor en bibliotheek:
Hoofdstraat 94, 3972 LC Driebergen, 03438-17588.

De stichting is ontstaan uit de particuliere verzameling van Jaap van der Burg die in 1969, als 11-jarige jongen, begon met het verzamelen van militaria. Deze hobby groeide in korte tijd uit tot een museum dat er zijn mag. Daarom richtte Jaap in 1979 de stichting op die zich ten doel stelt: 'Het wekken en vergroten van de belangstelling voor de Nederlandse strijdkrachten en derzelver tradities en geschiedenis'.

Het bruine café onder de Nederlandse musea. In deze bijzondere sfeer biedt het een goed inzicht in de geschiedenis en traditie van onze strijdkrachten. De ontwikkeling van praktisch nut vroeger tot zinvol ceremonieel nu wordt aanschouwelijk verklaard door tientallen originele uniformen. De tenuen te velde en op parade en alles daartussen in, van soldaat tot generaal, van de tachtigjarige oorlog tot de Libanon, worden getoond en toegelicht. Door middel van de expositie en explicatie probeert het museum een indruk te geven van de wederzijdse invloed van de militaire en civiele maatschappij.

De openingstijden zijn:
Op zaterdagen, zondagen en feestdagen: 12.00-18.00 uur.
Woensdagen: 14.00-18.00 uur.
Van 1 april tot 1 oktober ook op dinsdag, donderdag en vrijdag: 14.00-18.00 uur.
Maandags, Nieuwjaarsdag, 1e Paasdag en 1e Kerstdag gesloten.

Toegangsprijzen:
Kinderen t/m 14 jaar: *f* 1,50
Volwassenen: *f* 3,-
Houders 65+ pas: *f* 2,-.

KASTEEL HUIS DOORN

Huis Doorn is het kasteel waar de ex-Keizer Wilhelm II van Duitsland van 1920 tot zijn dood in 1941 in ballingschap heeft gewoond. Zijn stoffelijk overschot werd in een in het park gebouwd mausoleum bijgezet.
De Ridderhofstad Doorn behoorde oorspronkelijk aan het Bisdom Utrecht. Na door graaf Willem III van Holland in brand te zijn gestoken in 1332, werd het wederom opgebouwd. In de 18e eeuw werd het toen nog middeleeuwse huis aangepast aan de wensen en de smaak van de toenmalige bezitter. Belangrijke restanten van het oorspronkelijke kasteel,

o.a. de ronde hoektoren, werden in de bouw opgenomen. Sedertdien zijn er geen noemenswaardige veranderingen meer aangebracht. De wijze van inrichting van het als museum te bezichtigen kasteel is typerend voor de twintiger jaren, met alle charme van dien. Onder de volledige keizerlijke inventaris, afkomstig uit paleizen in Duitsland, bevinden zich een fraaie collectie snuifdozen van Frederik de Grote, 18e eeuwse Franse schilderijen, gobelins, meubelen en een grote zilvercollectie. Een aantrekkelijk, kleurrijk schouwspel biedt de uitgestalde verzameling uniformen van de ex-keizer, compleet met maarschalksstaven, eresabels, helmen, laarzen en verder toebehoren.

Het park en de Oranjerie
Om bij het kasteel te komen gaat men door de poort van het romantische poortgebouw en door het park met een zeer gevarieerde flora, waaronder eeuwenoude eiken en beuken en bossages van rododendrons. Ook een hertenkamp en een pinetum (collectie verschillende naaldbomen) maken het park met zijn verrassende doorkijkjes tot een prachtige entourage van het kasteel. Heerlijk om te wandelen met goede wandelpaden. Nabij het kasteel bevindt zich in het park de Oranjerie met een sfeervol terras voor het gebruiken van een consumptie.

Adres:
Langbroekerweg 10
3941 MT Doorn
Telefoon: (03430-12244).

Geopend:
Van 15 maart tot 1 november; werkdagen van 9.30-17.00 uur; zondagen van 13.00-17.00 uur.
Kassa sluit 16.30 uur.

Toegangsprijs:
f 4,50 per persoon; kinderen 10-16 jaar: *f* 2,-, *f* 3,50 pas 65+ en groepen (20 personen).

Bereikbaarheid:
Per bus van NS-stations Driebergen, Utrecht CS en Amersfoort.
Per auto: E96. afslag Driebergen/Zeist, richting Doorn.

14de Opgave van aanvulling en wijziging op de ledenlijst van september 1987

Nieuwe leden:
Hogendorp, F.L Baron van, Buurstede 18 4904 PE Oosterhout
politieke en militaire strategie; algemeen

Opgezegd per 1-1-1990:
Janssens, L.M.H Dr., Gommersstr. 25 Meerle, B 2328, België.

Het bestuur deelt mee, dat tot zijn leedwezen zijn overleden:
Calmeyer, M.R.H., T.M. Bouwmeesterlaan 10, 2597 GW 's Gravenhage.
Dam, C.H. van, Eyot Wood, Bolney Rd., Lower Shiplake, Oxon, RG 9 3 NS Engeland.
Frazer, C., Saffraanplein 1, 1314 HJ Almere.

Adreswijziging:
Groenendaal, E., Postbus 20213, 7302 HE Apeldoorn.
Stichting Militaria Verzamelaars (S.M.V.), Postbus 42, 6566 ZG Millingen aan de Rijn.
Weekenstroom A.J., Korshof 12, 4171 BJ Herwijnen.

Correctie 11de opg. v. wijz.:
Slot C.W. belangstelling aanvullen met 'Klu'

Correctie 13de opg. van wijz.:
Neuwenhuizen-Hendriksen moet zijn 'mevr. Nieuwenhuyzen-Hendriksen'.
Bouwman B., moet zijn 'Bouman B.'
Centrale Bibliotheek Klu, postbus 2070 moet zijn 'postbus 20703'
Neut Drs. R. van der, in kolom opm. toevoegen 'X'

Ledenbestand:

13de opg. aantal leden:	462
nieuwe leden:	1
opgezegd:	1
overleden:	3
Totaal:	459

Programma Voorjaarsexcursie 19 mei 1990

10.00-10.30 u. : Verzamelen in Huis Doorn te Doorn.
10.30-12.00 u. : Rondleiding door Huis Doorn.
12.30-13.30 u. : Lunch in het Cultureel Centrum Champ Aubert, Boterbloem 2, te Driebergen.
13.45-15.15 u. : Rondleiding door het museum Collectie Militaire Traditie te Driebergen.
15.30 u. : Einde excursie.

De leiding van de voorjaarsexcursie is in handen van Jhr.Mr. D.J.H.N. den Beer Poortugael.

AANMELDINGSFORMULIER VOORJAARSEXCURSIE 1990

Ondergetekende,

..... (naam)

..... (adres) ..... (woonplaats)

..... (tel. nr.)

geeft zich hierbij op als deelnemer aan de voorjaarsexcursie op 19 mei a.s.
Hij/zij*) neemt onderstaande personen als introducé(e)(s) mee:

.....

.....

.....

Hij/zij*) zal de kosten (*f* 25,- p.p.) vooraf gireren aan de penningmeester van 'Mars et Historia' te Wassenaar, giro: 29.49.790.

(plaats) .....(datum) .....

Handtekening: .....

*) Doorhalen wat niet van toepassing is.

Vóór 10 mei a.s. opsturen naar:
J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda (tel. 01820-34283).

50 Jahre danach: Der Überfall auf die neutralen Staaten Westeuropas, afgezeigt am Beispiel der Niederlande, 25.-26. Mai 1990.

Freitag, 25. Mai 1990

15.00 Uhr : Beginn mit dem Kaffeetrinken
15.30-18.00 Uhr : Die Situation in den Niederlanden am Vorabend des Zweiten Weltkrieges und der Uberfall.
Professor Horst Lademacher, Kassel.

Aussprache
18.00 Uhr : Abendessen
19.00-20.45 Uhr : Möglichkeiten und Grenzen des zivilen Ungehorsams am Beispiel in den Niederlanden unter deutscher Besetzung 1940-1945.
Gisela Schuring, Hamburg.

Aussprache
20.45-21.30 Uhr : Wie in einem Rausch. Wie ich als Volksdeutsche in Amsterdam den Oberfall erlebte Bericht einer damals Hitler-glaubigen Zeitzeugin.
Adeline Metz, Düsseldorf.

Samstag, 26. Mai 1990

8.15 Uhr : Fruhstück
9.00 Uhr : Besinnung (Thema).
Studentenpfarrer Hans-Joachim Barkenings, Duisburg.
9.30-17.00 Uhr : Fahrt zum Konzentrationslager Westerbork unter Leitung von Professor Dr. Horst Lademacher und Dr. W. ten Have, Amsterdam.
17.00 Uhr : Ruckkehr in die Akademie.
Imbiss.
Ende der Tagung.

Tagungsleitung: Akademiedirektor Dr. Dieter Bach, Studentenpfarrer Hans-Joachim Barkenings.
Tagungssekretarin: Ilga Kilian.
Tagungsort: Evangelische Akademie Mülheim a.d. Ruhr, 'Haus der Begegnung', Uhlankorstweg 29, 4330 Mülheim a.d. Ruhr.